

de/Gelderland
Bibliotheek
Magazijn

T 4005.

Ampt Epe

Historische vereniging voor
Emst—Epe—Oene—Vaassen

Nummer 159
www.ampt-epe.nl

Ampt Epe

Stichtingsdatum 13 oktober 1961

Nr. 159 – december 2006

Redactie: D. Hamer, L. van den Bremen-Jonker,
H. Tijman-Logtenberg

Redactieadres: D. Hamer, Jagtlustweg 9, 8162 NJ Epe
redactie@ampt-epe.nl

Het blad verschijnt vijf keer per jaar en wordt gratis toegezonden aan de leden van de Historische Vereniging 'Ampt Epe'. De vereniging stelt zich onder meer tot doel het opwekken en versterken van de belangstelling voor de geschiedenis van Emst, Epe, Oene en Vaassen.

Postadres Ampt Epe: Postbus 114, 8170 AC Vaassen

Bestuur:

Voorzitter: E. de Jonge, tel. (0578) 66 22 08
voorzitter@ampt-epe.nl

Secretaris: H. Stakenburg, tel. (0578) 64 19 12;
secretaris@ampt-epe.nl

Penningmeester/
ledenbeheer: M.L. Endendijk, tel. (0578) 61 30 78
penningmeester@ampt-epe.nl

PR / website W.J. van 't Einde, tel. (0578) 57 65 51

Leden: D. Hamer, H. Kloezeman

Lidmaatschap: 15,00 euro per jaar

Giro: 119.40.15 ten name van penningmeester 'Ampt Epe'
I.S.S.N.-nr. 1383-2026

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van 'Ampt Epe'.

Bij de voorplaat:

Een foto uit 1905 van zuivelfabriek Gelria te Epe

Een terug- en een vooruitblik

Van de voorzitter

De afgelopen maanden stonden in het teken van de najaarsactiviteiten van de vereniging. Na een geslaagde excursie in oktober langs de Veluwe waterwerken, die vooral onbekende geschiedenis aan het licht bracht, was Ampt Epe present op de Vaassense reünie. Van te voren hoopten we daar zoveel leden te werven dat de magische grens van 400 leden zou worden gepasseerd. Die verwachting kwam ruimschoot uit, want er werden ruim 30 nieuwe leden geworven en het meegebrachte geschenk voor het 400^e lid kon dan ook worden overhandigd.

Begin november vertoonde Henk Kloezeman in Emst oud beeldmateriaal uit zijn eigen archief. De ruim 95 aanwezigen werden getraakteerd op films vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw tot het begin van het nieuwe millennium, waarbij vooral de Emsterfeesten centraal stonden. Sommigen herkenden vele 'oude' gezichten, de avond was geslaagd en de vereniging kon weer zes nieuwe leden welkom heten.

Cultuurhistorie zit in de lift en de belangstelling voor de eigen omgeving neemt nog steeds toe. Het is dan ook geen wonder dat voor Lijda van den Bremens boek *Het Ruwe Veen*, dat medio november gepresenteerd werd, veel belangstelling is.

Ook verheugend is dat de nieuwbouw van het Veluws streekmuseum vordert, zodat vanaf 2007 er meer tentoongesteld kan worden uit het Veluwe verleden.

Tot slot wordt er door de gemeente in de buidel getast voor de restauratie van de Dorpskerk van Vaassen, zodat het karakteristieke bouwwerk behouden kan blijven voor het nageslacht.

De vooruitblik op de agenda.

In februari wordt de winterlezing gehouden in Epe. Er is gekozen voor een bijzonder onderwerp en we verwachten dan ook veel bezoekers. De spreker voor de ledenvergadering is nog niet bekend, maar de voorjaarsexcursie staat al in de steigers. Het bestuur doet zijn best ook voor 2007 weer een gevarieerd programma te ontwerpen. Heeft u suggesties? Bel, schrijf of mail ons

of spreek ons aan tijdens een van de bijeenkomsten, want suggesties zijn altijd welkom.

Mede namens de andere bestuurs- en redactieleden wens ik u prettige feestdagen en een voorspoedig 2007 toe.

Evert de Jonge,
voorzitter@ampt-epe.nl

N.B.: Dit item in ons blad wordt ongeveer een maand voor het verschijnen geschreven en is daarom nooit geheel actueel!

Mededelingen

Restauratie Dorpskerk Vaassen

Via de media bereikte ons het bericht dat er subsidies beschikbaar zijn voor de restauratie, maar dat er nog een tekort is van 50.000 euro. Dit bedrag zal op andere wijze moeten worden opgebracht om de kerk te behouden voor het nageslacht. Het bestuur zal zich beraden op welke wijze de vereniging een steentje kan bijdragen.

Moluks monument

Aan de Woestijnweg in Vaassen is ter symbolisering van de geschiedenis van de Molukkers in Nederland een nieuw monument onthuld. Het beeldt de ontreddering van een in het dorp arriverend Moluks gezin uit. Tot de dag van vandaag vormen de Molukkers een belangrijk deel van de totale gemeenschap, en dus ook van haar geschiedenis. Naar wij hebben vernomen is er een eerste stap gezet om deze geschiedenis in boekvorm gestalte te geven.

Mailservice

Wie ook via de mail op de hoogte wil blijven van laatste nieuwtjes kan dat opgeven via: wim@vanteinde.nl

Agenda 2007

20-2-2007: Winterlezing: *Follies in Nederland en in het bijzonder op de Veluwe.*

Spreker: Wim Meulenkamp. Plaats: Eper Gemeentewoning.
Tijd: aanvang 20.00 uur.

19-4-2007: Ledenjaarvergadering

Zaal: Dorpszicht, Oene, aanvang 19.45 uur. De agenda staat in het komende nummer. Na de pauze volgt om 20.30 uur een lezing (zie volgend nummer).

12-5-2007: Excursie

(programma volgt)

Winterlezing: Follies in Nederland en in het bijzonder op de Veluwe

Follies zijn bouwkundige dwaasheden, in bizarre stijl of met een vreemde functie, ontstaan in Engeland.

De mode voor follies is in de achttiende eeuw, samen met de landschapsstijl in de tuinkunst, naar de rest van Europa overgewaaid. Tegenwoordig zet men echter ook nog bizarre bouwwerken op eigen erf neer.

Aan de hand van talrijke dia's wordt een overzicht gegeven van dit soort gebouwen in Europa, terwijl in de tweede helft van de lezing aspecten van specifiek Nederlandse follies aan bod komen (onder meer neogotiek, kluizenaars en nep-boerenwoningen).

De spreker, Wim Meulenkamp, is auteur en kunsthistoricus, publiceerde onder meer over follies in Groot-Brittannië, Nederland en België. Zijn laatste publicatie is een verhalenbundel getiteld *Letterkundig Leven* (2005). Momenteel schrijft hij een boek over excentriekelingen.

**Waar?
In de Eper Gemeentewoning
Wanneer?
20 februari 2007, aanvang 20.00 uur
Leden en hun gezinsleden hebben gratis toegang
Niet-leden € 2,50**

Terugblik op de excursie naar de Veluwe waterwerken

Evert de Jonge

Op zaterdag 7 oktober jl. verzorgde Ampt Epe, in samenwerking met het Waterschap Veluwe, een korte lezing in Oene over de waterschapsgeschiedenis van de noordelijke IJsselvallei. Na een uitleg hoe in de late Middeleeuwen de mens kans zag via ontginningen het zogenaamde kommen-

gebied te ontwateren, weteringen te graven en de IJsseldijk te bouwen, gingen de 45 deelnemers dit persoonlijk per bus aanschouwen. De rit voerde langs de Grote Wetering en de Veluwe Dijk, die gebouwd werd als kade voor het lager gelegen Nijbroek, waarna men de bus verliet bij het gerestaureerde middeleeuwse sluisje van Nijbroek. Na een vakkundige uitleg door Jan Koornberg, beleidsmedewerker Waterschap Veluwe, werd de rit voortgezet over de IJsseldijk in een oer-Hollands landschap. 'Denkend aan Holland zie ik brede rivieren, traag door oneindig laagland gaan', blijkt op de Veluwe te zijn!

Vervolgens werd het fraaie dijkdorp Veessen gepasseerd, waarna de bus in Marle de dijk verliet om het Wapenvelderbroek aan te doen. Hier werd het voor de deelnemers visueel goed duidelijk wat een kommengebied is. Westwaarts is het >5 m NAP en oostwaarts (4-5 m NAP, terwijl het ter plaatse slechts 2 m NAP is, wat duidelijk maakte dat de noordelijke IJsselvallei een soort soepbord is met slechts één uitgang voor het water: de nog lager gelegen Hoenwaard.

Op de Dwarsdijk bij Werven bezocht het gezelschap het oude gemaal Pouwel Bakhuis en zijn ultramoderne opvolger gemaal De Veluwe. Eerstgenoemd bouwwerk riep een nostalgische sfeer op, al was de ruwe werkelijkheid dat de capaciteit van de eens op kolen gestookte stoommachine maar amper een betekenis had voor goed waterbeheer.

(vervolg op blz. 40)

De Oener kerkgeschiedenis, 1176-2000 (1)

J. de Graaf

De kerk te Oene

De Oenerkerk is het oudste gebouw dat in Oene staat. Hiernaast staat de kerk zoals deze getekend is in 1730 door C. Pronk. De Kerk had toen nog een aangebouwde doopkapel; de plek is thans nog te herkennen in de sierbestrating voor de kerk.

Hervormde Kerk van Oene, omstreeks 1730, aquarel van C. Pronk

In rooms-katholieke parochies werden pasgeborenen direct ten doop gehouden; dit gebeurde dan door de pastoor in de doopkapel. Voor het eerst wordt de kapel van Oene genoemd in een geschrift uit 1176 van de Utrechtse bisschop Goedefridus waarin hij beveelt dat de kapellen van Unen (Oene) en Fassen (Vaassen) onder de moederkerk in Epe moeten blijven. Dit in tegenstelling tot de kapel van Heerde en Hattem die zelfstandig als parochiekerken verder dienen te gaan.

Wanneer de kapel van Oene gebouwd is, is niet bekend. Het is mogelijk dat de priester Ludger (die omstreeks 775 in Deventer predikte en een kerk op het graf van de Deventer priester Lebuinus bouwde) een der oprichters is. Van deze evangelieprediker is bekend dat hij in de IJsselstreek bidkapellen oprichtte.

Oene lag vóór de indijking van de IJssel tegen de IJssel aan. Het Oenerbroek maakte in die tijd nog deel uit van de IJssel en stond het grootste deel van het jaar onder water. De terp op de Oener Enk waarop de kerk gebouwd is, zal bij hoog water wel droog gebleven zijn vanwege het grote uitstroomgebied van de IJssel.

De kapel van Oene zou nog tot het jaar 1238 onder de moederkerk

van Epe blijven. In 1238 werd de kapel zelfstandig en tot parochiekerk verheven, naast de kerk van Epe. Rooms-katholieke kerken werden vaak aan een heilige gewijd, zo ook de Oenerkerk, die gewijd is aan Dionysius de Grote. Deze Dionysius was van 247 tot 265 bisschop van Alexandrië.

De kapel bestond uit een middenschip met ingebouwde toren. In de 13^e eeuw vond een eerste verbouwing plaats aan de oostzijde. In de 15^e eeuw werden de beide zijbeuken en het koor aan de kerk gebouwd, en in de 16^e eeuw de sacristie (de ruimte waar de pastoor zich kon verkleeden om de mis te bedienen). Tevens werden in deze ruimte de liturgische boeken, gewaden en andere gebruiksvoorwerpen bewaard. Deze ruimte bevindt zich naast het koor en wordt nu het *hoenderrikke* genoemd.

De reformatie in Oene

In maart 1578 was Jan van Nassau, een ijverig calvinist, stadhouder van Gelderland geworden. Mede onder zijn invloed werden er in 1579 verschillende synoden gehouden. In 1582 vaardigden de Gelderse Staten een plakkaat uit waarbij het rooms-katholicisme verboden werd.

Terug naar Oene: de Oener pastoor Lambertus Henrici was in 1580 op eigen initiatief met de misviering gestopt. Inmiddels hadden de pastoors in het Gelderse een schrijven ontvangen dat zij geen Overijsselaars tot de eredienst toemochten laten vanwege hun roomse invloed. In Oene deed zich n.l. het volgende voor: bij hoog water, storm of ijsgang gingen vaak mensen uit Welsum in Oene ter kerke. Deze mensen hoorden kerkelijk onder Olst, hetwelk in dergelijke omstandigheden moeilijk bereikbaar was. Pastoor Henrici schreef hierop verongelijkt terug dat hij op eigen initiatief met de misviering gestopt was. Ondanks dat Henrici zijn best gedaan heeft om predikant van Oene te worden, horen wij later niets meer over hem. Bartholomeus ter Cluisse is de eerste predikant van Oene geweest van 1592 tot 1596. In 1596 werd hij afgezet.

In de Oenerkerk is vanaf juni 1450 de St Jorisvicarie (of St Georgiusvicarie) gevestigd.

*Kerk van Oene,
in de 19e eeuw*

De kerk te Oene en de daarin gevestigde St Jorisvicarie

Onder een vicarie verstond men in de middeleeuwen een stichting met daaraan verbonden goederen, waarvan de opbrengst werd toegewezen aan een priester (vicaris). Deze moest daarvoor missen opdragen ten nutte van de stichter en zijn nakomelingen. Met dit doel stichtte Gerardus van Gerner op 11 juni 1450 de St Georgius (St Joris) vicarie te Oene.

In dat jaar onder het pontificaat van Paul Nicolaus overdacht hij de apostolische uitspraken: die spaarzaamlijk zaait, zal ook spaarzaamlijk maaien, en een blijmoedige gever is deelgenoot van Gods liefde, aldus de aanhef van de stichtingsbrief. Hij nam daarom het besluit de aardse zaken in te ruilen voor de hemelse en eeuwige zaken. Om dit doel te bereiken, stichtte hij een vicarie in de parochiale kerk te Oene, in het bisdom Utrecht. Dit ter ere van de almachtige God, de maagd Maria, alle heiligen en de martelaar St Georgius (St Joris) als patroon der boeren. De Oener pastoor Sander van Hoekell betuigde hiermede zijn instemming.

De vicarie bestond volgens de stichtingsbrief uit een hofstede in Oene, een stuk weiland in het Oenerbroek genaamd De Bovenhorst, een stuk weiland in de Sijdenenk (dit zal het onland zijn), op de Grote Enk vier akkers, een stuk weiland onder Nijbroek 'Het Vosje' en een akker op de Dearsenk (Doorsenk).

De voorwaarden aan de vicarie verbonden zijn dat zij in handen gegeven wordt van een eerbare man die priester is of dat binnen een jaar zal worden en in het kerspel Oene woont. Als tegenprestatie moet de priester (vicaris) drie missen per week lezen, gebeden en goede werken doen en in alle goede en eerlijke zaken de kerkheer onderdanig zijn en bij de dienst in de kerk meehelpen.

De akten waarin de stichtingsbrief van Gerardus van Gerner was opgenomen, werd gepasseerd op 11 juni 1450 voor notaris Bertoldus van Hern te Arnhem. De voorlezing en ondertekening vond plaats in de St Walburgskerk te Arnhem voor het heilig kruisaltaar van het Utrechtse bisdom. Als getuigen waren aanwezig Wilhelmus van Elden van voornoemde kerk en Robertus Onkruijt van de Parochiekerk te Oosterbeek. Verder werd in de akte vastgelegd dat de opbrengst van de St Jorisvicarie toegewezen wordt aan Arnoldus Gruijter van de St Martinuskerk te Arnhem. Alle voornoemde kerken stonden in het bisdom Utrecht.

Na de reformatie werd in een akte van 20 oktober 1666 de doelstelling gewijzigd. Uit de opbrengst der vicarie werden nu studietoelagen verstrekt aan iemand die studeerde aan een protestantse onderwijsinstelling. De begiftigden moesten behoren tot de Nederlandse Gereformeerde (Hervormde) kerk. De begeving van een studietoelage was toen in handen van het kapittel van Sint Marie te Utrecht.

Uit de akte van 1752 blijkt dat de begeving ook in handen was van Frederik Dibbetz, dijkschrijver en gerichtman van de Veluwe. Hij kocht in 1716 het klooster Nazareth en ging daar wonen. In de akte uit 1752 verkoopt hij voor 110 carolus guldens het collatorschap

*Interieur Hervormde Kerk te Oene
rond 1930*

van de St Jorisvicarie, gefundeerd in de kerk te Oene, aan Elisabeth Dibbetz. Deze akte passeert ten overstaan van Berent Hendriks en Hendrik Stevens, respectievelijk kerkmeester en koster te Terwolde. De ondertekening vond plaats op 1 mei 1752 door bovengenoemde personen. Hierdoor raakten ook de latere bewoners van het klooster betrokken bij de St Jorisvicarie. Op de foto's ziet u het koor van de kerk te Oene, waar het altaar van de St Jorisvicarie gestaan heeft.

De St Jorisvicarie na 1800

We zagen al dat de doelstelling na de reformatie veranderd is. De vicarie met de landerijen bleef intact. De begeving van de netto-opbrengst was in handen van het kapittel van Sint Marie te Utrecht en Frederik Dibbetz. Deze Frederik Dibbetz is in 1672 geboren op de boerderij Emaus te Terwolde. Hij bekleedde een belangrijke functie als dijkschrijver en gerichtman van de Veluwe.

In 1716 kocht hij te Oene het goed genaamd 'Klooster Nazareth' en ging daar wonen. Het beheer van de St Jorisvicarie was in handen van de Oener predikanten en dat is anno 2000 nog zo. Zij nemen de plaats van de vicaris in.

Van de netto-opbrengst komt eenderde deel ten goede aan het predikantstraktement en komt tweederde deel beschikbaar als stu-

Een deel van de schitterende gewelfschilderingen uit de 15e eeuw. Deze kwamen tevoorschijn bij de (onder beheer van Monumentenzorg) uitgevoerde restauratie tussen 1960 en 1967.

dietoelage voor studenten aan een protestantse onderwijsinstelling. De begeving van deze studiebeurs is in handen van derden zoals voornoemd en geschiedde bij toerbeurt van zes jaren.

In de periode van 1810 tot 1818 worden de inkomsten der St Jorisvicarie gegeven aan de Oener predikant ds. L. Meenderink. Inmiddels is in 1811 in de Franse tijd het kapittel van St Marie te Utrecht opgeheven en bij beschikking van het gouvernement is het Ministerie van Justitie in de plaats van voornoemd kapittel getreden.

In 1827 wordt de begevingperiode gewijzigd in periodes van twaalf jaren bij voornoemd ministerie en de familie Dibbetz.

In 1884 wordt de bepaling opgenomen dat een begiftigde zich aan een rijksuniversiteit op het predikantschap dient voor te bereiden. Het Ministerie van Justitie had inmiddels het collatorschap overgedragen aan het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen.

Ook bij de familie Dibbetz vond een overdracht van het collatorschap plaats. Hier droeg Elisabeth Dibbetz het collatorschap der vicarie over aan Frederika Dibbetz. Frederika Dibbetz was gehuwd met Jacob Dalhuizen en dit echtpaar woonde in het klooster Nazareth. Frederika droeg het collatorschap na verloop van tijd over aan haar dochter Anna Hendrika Wilhelmina Dalhuizen. Zij was getrouwd met dokter H.J. van Hengel en woonde ook in het klooster Nazareth. [*Zie ook Ampt Epe, nr. 154, december 2005, red.*]

In 1885 heeft ds. W.E. Noordink als beheerder der St Jorisvicarie een register aangelegd, waarin alle bezittingen vermeld staan; het gaat om plm. 10 ha landerijen. Met de nazaten van voornoemde familie hebben de Oener predikanten en de kerkvoogdij nog steeds te maken.

In 1988 is als gevolg van de intrekking van de wet op de vicariegoederen een stichting opgericht. In de statuten worden beheer en

begeving geregeld. Het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen heeft zich uit de begeving teruggetrokken. Hiervoor is in de plaats gekomen de Faculteit der Godgeleerdheid van de Universiteit Utrecht. De begeving is bij toerbeurt van twaalf jaren bij bovenstaande faculteit en bij de nazaten van de voornoemde familie. Het beheer der vicarie is aan het stichtingsbestuur, bestaande uit de predikant of de consulent en twee bestuursleden namens de kerkvoogdij. Het praktische beheer werd en wordt uitgevoerd door de kerkvoogdij.

De Oener predikanten en de kerk hebben vooral in de vorige eeuw veel correspondentie en besprekingen moeten voeren over de vicarie. Reden hiervoor was dat de nazaten van voornoemde familie ervan uitgingen dat zij een soort landgoed in Oene hadden. Voor de predikanten en de kerkvoogden was het zowaar een hele klus om hen ervan te overtuigen dat het om losse stukken land ging, waarvan bij toerbeurt de netto-opbrengst voor tweederde deel hun ter begeving stond.

Dit was de 550-jarige geschiedenis van de St Joriscvicarie in de kerk te Oene. De vicarie, gesticht door Gerhardus van Gerner, bestaat nog steeds; alleen de doelstelling is veranderd.

Poster n.a.v. het 25-jarig jubileum van 'Gelria' (zie p. 31)

Zomerkampen voor journalisten in 1943

R.E. Taselaar

In 1943 werden de laatste drie zomerkampen voor journalisten gehouden. In het orgaan van het Verbond van Nederlandsche Journalisten, *De Nederlandsche Journalist*, van maart 1943 verscheen een oproep onder het kopje 'Een Cannenburgh 1943?'

De kampen vonden plaats van 19 juni t/m 8 juli. Ditmaal werden zoveel mogelijk journalisten die nog niet eerder een kamp bijwoonden, in de gelegenheid gesteld een week naar De Cannenburgh in Vaassen te komen.

Er moesten weer distributiebonnen worden ingeleverd: voor 1.550 gram brood, 60 gram boter en 100 gram vlees. Tevens werd de aandacht erop gevestigd dat, indien tijdens de afwezigheid van een deelnemer, nieuwe distributiebescheiden moesten worden afgehaald, dit ook door een ander kon geschieden.

De derde reeks zomerkampen werd geopend op 19 juni 1943 door de waarnemend Secretaris-Generaal van het Departement van Voorlichting en Kunsten, Jhr. Mr. S.M.S. de Ranitz.

EEN CANNENBURGH 1943?

De plannen, om ook dit jaar de bekende bijeenkomsten op den Cannenburgh te houden, hebben nog geen definitieven vorm aangenomen.

Om de voorbereiding voor een eventueel „Cannenburgh 1943“ doeltreffend te doen zijn, is het noodig, dat zij, die daaraan wenschen deel te nemen, zich met den meesten spoed opgeven. De kampen zullen dan vermoedelijk weer in Juni-Juli worden gehouden.

Men melde zich omgand!

Wederom verscheen dagelijks 'De Minstreef', met een nieuw kopje.

Dit jaar stond in een van de afleveringen het lied: Groentjes, Opgepast!

N.B. De Jager was de sportleider, die voor de drie kampweken een salaris van f 300,- exclusief reiskosten kreeg.

Veel was in 1943 bij het oude gebleven. Er waren weer uitstapjes, welsprekendheidstournooien, kameraadschapsavonden en lezingen over dezelfde onderwerpen als de jaren ervoor. De inleiders kregen f 50,- per lezing. Max Blokzijl hield enkele malen een rede.

Ook de dagindeling was niet veranderd.

Op de slotmiddag en -avond van de derde en laatste kampweek was er een kleine reünie van vertegenwoordigers van vorige kampen. Ook waren gasten uitgenodigd.

Aan het eind van de maaltijd kreeg kampeider Raatgever het nieuwe boek over de pers in Nederland en van de kampgenoten een portret van Adolf Hitler.

Het totaalbedrag van de Rekening Journalistenkamp 1943 bedroeg op 14 september 1943:

Groentjes, Opgepast!

*Gij groentjes, die hier binnentreedt,
Laat alle hoop maar varen!
Nij zijt ge frisch en net gekleed,
Straks loopt ge op de blaren.
Ge zijt U nauwelijks bewust
Van 't geen U staat te wachten.
Vannacht slaapt ge nog welgerust
Met vreugdige gedachten.
Maar morgen, mannen, let eens op,
Dan gaat het spel beginnen:
De Jager zet U op Uw kop,
Dan turnt U van de pinnen.
Om zeven uur moet ge er uit,
Ras staat ge aangetreden.
En een kwartiertje later is
Er al veel leeds geleden.
Met stampot brengt men U weer bij.
Dat zult ge dra bespeuren.*

*Da's ied'ren middag vast pandoer.
't Is om je te bescheuren.
Ge stort U in een kletstournooi
(drie donkere minuten).
En gaat het soms niet al te mooi,
Dan werpt men U naar buten.
Wilt gij des avonds slapen gaan,
Dan komen er de geesten.
Zij naad'ren dansend door de laan
Om in hetKasteel te feesten.
Daar gaan ze beestachtig te keer,
Geen leven is meer veilig.
En aan die transparante lui
Is niets of niemand heilig.
Dus groentje, keert direct terug,
Zo gij hier niet wilt sneven.
Of anders: stort U van de brug,
Want dat blijft dan om 't even.*

J.T.

f 8.072,97.

In *Het Parool* van 30 juli 1943 gaf 'Pieter 't Hoen' onder het hoofdje 'De pers na de bevrijding – Eerst groote schoonmaak, dan reorganisatie' het volgende oordeel:

"De Nederlandsche couranten hebben thans geenerlei zelfstandige taak meer. Wel worden de journalisten omgekocht op dure en langdurige logeerconferenties op 'De Cannenburgh' bij Vaassen, waar de NSB haar wijsheden monopolistisch staat uit te kramen, en waar men – o schande – nog over persvrijheid bazelt, maar in feite heeft de Nederlandsche journalist niets meer te doen dan te drukken wat de heeren hem te drukken gelasten."

Voor het gedeelte over de zomerkampen in 1943 is gebruik gemaakt van:

- Gegevens en documenten, die bij het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD) beschikbaar waren
- Verzameling WO II van R.E. Taselaar

Over de auteur van 'Kerk en kunst': Jan van Zelle

Drs. ing. Jan van Zelle (Schiedam, 1928) studeerde, na het behalen van het diploma HBS-B, weg- en waterbouwkunde aan de HTS te Rotterdam. Hij was achtereenvolgens werkzaam bij de gemeenten Wageningen, Zwolle en Apeldoorn. Van 1968 tot 1971 was hij directeur van de ANOV (Afvalwaterzuivering Noord Oost Veluwe), een gemeenschappelijke regeling tussen de gemeenten Apeldoorn, Epe en Heerde. Deze organisatie had ten doel de sanering van de Grift en het Apeldoorns Kanaal binnen de grenzen van die gemeenten ter hand te nemen. Bij de totstandkoming van het Zuiveringschap Veluwe in 1971 werd hij adjunct-hoofd technische dienst bij deze organisatie en in 1980 werd hij benoemd tot technisch directeur van dit zuiveringschap, dat in 1997 is opgegaan in het Waterschap Veluwe. In die functies pleitte hij van begin af aan voor de ecologische benadering van het kwalitatieve en kwantitatieve beheer van het oppervlaktewater: 'Water is meer dan H₂O!'

Zijn belangstelling voor natuur en milieu kwam ook tot uiting in

verschillende maatschappelijke functies. Hij was ambtshalve voorzitter van de Regionale Milieuraad Oost Veluwe, een van de oprichters van de Stichting tot Behoud van de Veluwse Sprengen en Beken, gedurende tien jaar voorzitter van de KNNV (Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging) afdeling Epe-Heerde en enkele jaren voorzitter van de Milieugroep Noord Oost Veluwe.

Na zijn vervroegd uittreden (vut) in 1988 kwam er gelegenheid, na de bètagelerichte beroepsmatige activiteiten, meer aandacht te besteden aan de alfawetenschappen. Hij volgde de cursus Praktisch Latijn bij de Leidse Onderwijsinstellingen en begon in 1991 met de studie Algemene Cultuurwetenschappen aan de Open Universiteit. Hoofdrichtingen in deze studie zijn: geschiedenis, kunstgeschiedenis, filosofie en Nederlandse letterkunde. De doctoraalscriptie betrof een geschiedkundig onderwerp: *Nooyt gehoorde hooge waeten. Een onderzoek naar de bestuurlijke, technische en sociale aspecten, in het bijzonder de hulpverlening, van de overstromingsramp in de Over-Betuwe in 1740-1741.*

De keuze van dit onderwerp had te maken met de technische achtergrond van de auteur, zijn geschiedkundige belangstelling en vorming en met het feit dat zijn voorvader Hermen Jansen van Zelhem in het begin van de achttiende eeuw de functie van buurmeester in het kerspel Driel, Ambt Over-Betuwe vervulde. Een buurmeester was de gekozen of benoemde vertegenwoordiger van de bevolking die samen met de schout een dorp bestuurde. Zijn belangrijkste taak was de waterstaatstaak onder toezicht van de dijkstoel. Daarnaast was genoemde Hermen rotmeester, een functionaris die de leiding had over een aantal manschappen bij de dijkbewaking, in dit geval langs de Nederrijn ten westen van Arnhem.

Het voor de scriptie nodige onderzoek in diverse archieven deed Van Zelle (opnieuw) beseffen hoe belangrijk goede archivering en zorgvuldig archiefbeheer zijn. Het lidmaatschap van de kerkenraad van de Grote Kerk in Epe leidde tevens tot het verrichten van ondersteunend werk bij het archiefbeheer van deze kerk. Daarbij kwam de gedachte op, mede op grond van onderzoek in primaire bronnen, onder de rubriek 'Kerk en kunst' een serie artikelen te wijden aan de bouwkundige geschiedenis en de geschiedenis van het interieur van de Grote Kerk in Epe. Een van de doelen daarvan is het bevorderen en versterken van het cultuurhistorische besef ten aanzien van kerkelijke erfgoederen. Het tijdschrift van de Historische Vereniging Ampt Epe is daarbij een voortreffelijk medium.

Kerk en kunst

De dooptuin in de Grote Kerk van Epe

Jan van Zelle

In veel oudere protestantse kerken is er dikwijls rond de kansel een afgebakende ruimte die *dooptuin* wordt genoemd. In die ruimte staan of stonden de doopvont, de kerkenraadsbanken en een bankje voor de koster. Ook de avondmaalstafel werd daar wel geplaatst. In het doophek dat de dooptuin omsluit, bevindt zich boven de ingang veelal een, soms fraai bewerkte, boog, de *doopboog*. Deze koperen bogen komen vooral in kerken in het westen van ons land voor. Zo heeft de Grote of St Janskerk in Schiedam een heel mooie dooptuin met koperen doopboog. (zie foto)

Dooptuin Grote of Sint Janskerk te Schiedam

De dooptuin heeft dus allereerst een liturgische functie: daar, dicht bij de preekstoel, werd het sacrament van de doop toegediend. De dooptuin had ook een praktische functie: de kerk stond de hele dag open en door het doophek konden kinderen en honden op afstand worden gehouden. Op een schilderij van Gerard Houckgeest 'De kooromgang van de Nieuwe Kerk te Delft' uit 1651 zien we twee honden gezellig bij het grafmonument van Willem de Zwijger staan rondkijken.¹ Esthetisch had de dooptuin ook betekenis: hij gaf meer volume aan de kansel, die anders maar een klein eiland in de grote kerken vormde.

Ook in de Grote Kerk in Epe is een dooptuin aanwezig geweest. Tegelijk met het vervaardigen van een preekstoel, een koorhek en kerkbanken werd in 1805 het maken van een doophek aanbesteed. Nog in 1866 en in 1905 wordt gesproken over een doophek, maar hierna verdwijnt de dooptuin in de mist van de geschiedenis.

Kansel en dooptuin behoorden bij elkaar, omdat preek en doop aan elkaar gekoppeld waren. Maar dat is niet altijd het geval geweest; het doopritueel en de plek waar de doop plaatsvond, veranderden in de loop der tijden.

In dit artikel schenken we in grote lijnen aandacht aan de geschiedenis van het doopritueel en de plaats waar werd gedoopt. Ten slotte gaan we na hoe het doophek er moet hebben uitgezien en waar de dooptuin zich eertijds in de Grote Kerk bevond.

Doopritueel

In het vroege christendom gebeurde de doop bij voorkeur in open en liefst stromend water, zoals de doop van Jezus in de Jordaan, maar al spoedig werd de doop ook binnen voltrokken, in stilstaand water. Bij elke bisschopskerk verscheen een doopkapel of baptisterium, met een waterbassin dat via enkele treden toegankelijk was. De oudst bewaarde doopkapellen, uit de vijfde eeuw, bevinden zich in Rome en Ravenna. Beroemd is het achthoekige baptisterium in Florence met de indrukwekkende deuren versierd met sculpturen, gemaakt door de Italiaanse beeldhouwer Lorenzo Ghiberti (1378-1455).

In 789 beval Karel de Grote dat elk kind gedoopt moest worden, voordat het één jaar oud was. Tot in de achtste eeuw vond de doop vrij algemeen in baptisteria plaats. Naarmate de kinderdoop de volwassendoop verving, kon men met een doopvont volstaan.²

Het Griekse woord voor dopen betekent letterlijk indopen, indompelen. Vaststaat dat de gewone vorm voor dopen in de oude kerk de indompeling was. Thomas van Aquino (circa 1225-1274) zei: "Veiliger is het dopen door indompeling, dewijl dit is naar het gewone gebruik". Sedert de twaalfde eeuw ontstond in het westen de gewoonte van begieting met water. Het eerst schijnt dit in Engeland algemeen te zijn geworden. Pas in de veertiende eeuw was de gelijkstelling van indompeling en begieting of besprenkeling een feit. De synode van Ravenna in 1311 liet de keuze vrij. Sinds de vijftiende eeuw komt de indompeling weinig meer voor.³

De plaats van de doop

In de Griekse kerk en de rooms-katholieke kerk was de doop niet verbonden aan de bediening des woords.⁴ De doopvont werd om symbolische redenen in het westen van de kerk geplaatst, dicht bij de hoofdingang. Door middel van de doop kreeg de gelovige toegang tot de gemeenschap van christenen en dus tot de kerk. Dat gold zowel voor kinderen als voor volwassenen. Het eerste deel van

het doopritueel, het exorcisme of duivelsuitdrijving, werd voltrokken buiten, vóór het kerkportaal.

Bij eenbeukige kerken stond de doopvont in het schip, bij driebeukige kerken in de meest westelijke travee van de noord- of de zuidbeuk. De voorkeur had de noordwestzijde, omdat het noorden gold als de kant van de duisternis, het kwaad en de zonde, waarvan de mens door de doop symbolisch wordt bevrijd.⁵ Deze symboliek vindt men ook terug bij de toegang tot de kerk. De kerk had als regel een toegang aan de noordzijde en aan de zuidzijde van de kerk. De zuidelijke was voor de mannen, de noordelijke voor de vrouwen. Door de vrouw was de zonde (!) in de wereld gekomen en derhalve zat zij in de kerk aan de noordzijde, de kant van de duisternis en de zonde.⁶

Ook de Grote Kerk had vroeger een ingang aan de noordzijde en aan de zuidzijde. Bij de restauratiewerkzaamheden van 1906-1909 zijn deze dichtgemetseld.⁷ Het metselwerk aan de buitenzijde in deze vroegere ingangen wijkt duidelijk af van de tufsteen van de muren waarin zij zich bevonden.

Op een tekening uit het archief van de Grote Kerk waarop de indeling van de zitplaatsen is aangegeven, staat bij de banken aan de noordzijde vermeld 'vrouwen'.⁸ Dat die ingangen bedoeld zouden zijn geweest voor het gegoede volk van kasteel De Quickborn, zoals J. Gerard in *Epe in prenten en verhalen* beweert, komt hiermee op losse schroeven te staan.⁹ Van Lohuizen sluit in een artikel in *Ampt Epe*, nr. 5, 1965, de mogelijkheid niet uit dat daarvoor de deur in de zuidzijde van het koor, die later is dichtgemetseld, dienst heeft gedaan.¹⁰

In 1805 werd de dooptuin in de Grote Kerk in Epe gemaakt¹¹ en in 1866 moest, volgens de omschrijving in het bestek, bij de verplaatsing van de preekstoel naar de plek onder het orgel, de dooptuin voorzichtig worden weggebroken.¹² Niet vermeld wordt of de doophekken die de dooptuin omsloten, een nieuwe bestemming kregen. Vanaf 1806 tot 1866 zal de doop hebben plaatsgevonden in de dooptuin rond de preekstoel, die stond op de hoek van het koor en de oostelijke muur van de zuidbeuk, recht tegenover de huidige lokatie van de preekstoel. Daarbij zal een doopbekken zijn gebruikt. Want duidelijk is dat de hardstenen doopvont die nu sinds 1962 op het koor staat,¹³ in 1865 onder de toren stond en dus niet in de dooptuin werd gebruikt. Dit blijkt uit de notulen van de Vergadering van de Heeren Kerkvoogden en Notabelen op 26 oktober 1865. In

deze notulen is in de marge vermeld: "Wordt aanmerking gemaakt dat het jammer is dat met de doopvont onder de toren zo ruw wordt omgegaan, en besloten meer zorg aan dit oude schoone stuk te doen dragen". In de notulen van de vergadering van het hiervoor genoemde college van 1 juli 1866 wordt in artikel 2 van de Instructie voor den koster tevens voorlezer en voorzanger vermeld: "Bij elke plechtigheid zorgt hij voor behoorlijk water en zal zoolang de doop op den tegenwoordigen voet plaats heeft het bekken zelf moeten vasthouden".¹⁴

In 1893 werd bij Van der Mey in Deventer voor 120 gulden een zilveren doopbekken gekocht.¹⁵ Wat er toen met het vorige doopbekken gebeurde, is in nevelen gehuld. In 1938 verhuisde de hardstenen doopvont, intussen voorzien van de in 1893 teruggevonden hardstenen voet, naar een plek in de lengteas van de kerk, aan de zuidzijde van het middenpad, dicht bij het koor. Op een foto uit 1955 waarop het interieur van de kerk is afgebeeld, is goed te zien waar de doopvont toen stond.¹⁶ Nu staat hij, sinds 1962 toen de preekstoel werd verplaatst naar zijn huidige plek, op het koor.

Dat de doopvont vroeger in de gerfkamer zou hebben gestaan, zoals in het gidsje *De Grote Kerk te Epe*¹⁷ wordt verondersteld, lijkt, gelet op de hiervoor beschreven symboliek ten aanzien van de plaats waar werd gedoopt, wel zeer onwaarschijnlijk. Geloofwaardiger is de visie van Van Lohuizen in Ampt Epe, nr. 5, 1965:

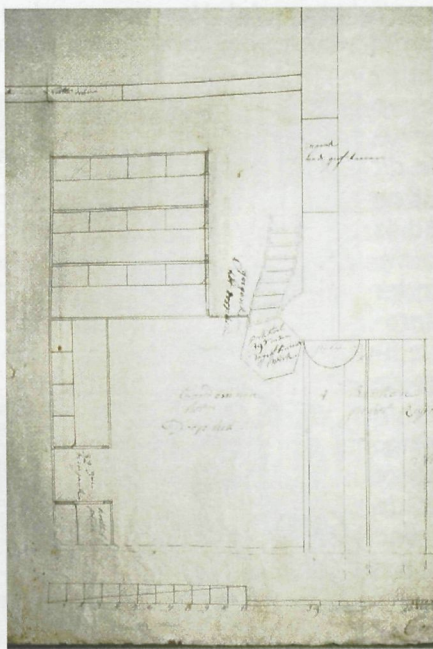
"Hoogstwaarschijnlijk is in de zuiderzijbeuk waar nu de catechisatiekamer is, de doopkapel geweest [...]".¹⁸

De dooptuin in de Grote Kerk te Epe

Op dinsdag 18 juni 1805 werd door het Ambtsbestuur van Epe met goedvinden en ten overstaan van de kerkelijke commissie aanbesteed - tegelijk met een preekstoel, koorhek en banken - het vervaardigen van een doophek, conform tekening no. 3. Helaas ontbreekt deze tekening in de archieven en moeten we het doen met een beschrijving in het desbetreffende bestek. Dit vermeldt in art. 20 dat de hoogte van het hek moet overeenstemmen met die van de voorste banken. Het hek aan de voorzijde moet in vier vakken en opzij langs de doorgang naar het koor in drie vakken zijn verdeeld. In het middelste van de laatstgenoemde drie vakken moet een 'bekwame' deur die naar binnen boven het plint 'loedraaid'. Art. 21 luidt: "Boven aan 't Doophek moet een gladde lijst zonder snijwerk, op de pilasters met drie holle vermetten gemaakt worden". Art. 22 vervolgt met: "De pilasters moeten zijn van 2 à 2 duim gaar inlands eikenhout en derzelve panelen volgens tekening".¹⁹ We

weten hiermee dat de pilasters – de hoofdstijlen waartussen de panelen zich bevonden – waren voorzien van drie met een vermetguts gemaakte groeven. Een vermetguts is een steekbeitel die aan de bolle achterzijde is geslepen. Maar bij het ontbreken van de tekening blijven we in het ongewisse ten aanzien van het overige uiterlijk van het doophek.

Over de *plaats* van dit doophek en de omvang van de dooptuin is meer bekend. Cor Hooiberg maakte een tekening van de plattegrond van de Grote Kerk, gedateerd Amsterdam, 20 oktober 1805.²⁰ Op deze tekening is de dooptuin aangegeven rond de preekstoel, die, zoals eerder beschreven, op de hoek van het koor

Plattegrond dooptuin Grote Kerk Epe, Cor Hooiberg, Amsterdam, 1805

en de oostelijke muur van de zuidbeuk stond. De afmetingen zijn er niet bijgeschreven, maar moeten worden bepaald met behulp van een schaalverdeling in voeten, rechts onderaan de tekening. Hieruit blijkt dat de afmeting van de dooptuin ongeveer 2,75 m bij 2,75 m bedroeg. Binnen de dooptuin zijn, zonder nadere aanduiding, banken (voor de kerkenraadsleden) aangegeven en is rechts van de toegang naar de dooptuin een 'kosterplaats' getekend.

In de notulen van de Vergadering van de Heeren Kerkvoogden en Notabelen op 26 oktober 1865 staat vermeld: "Met algemeene stemmen wordt nogmaals besloten dewijl het jaar thans reeds verre is gevorderd en bepaald het volgende jaar de preekstoel te verplaatsen en de geheele vertimmering van het binnenste der kerk

in orde te brengen, zulks in dier voege dat nog in het loopende na jaar de aanbesteding daarvan zou kunnen plaats hebben".²¹

Maar dat lukt kennelijk niet, want in de vergadering van hetzelfde college op 14 maart 1866 werd vastgesteld: "Thans werd nogmaals

definitief het plan van vertimmering der kerk en verplaatsing der preekstoel voorgenomen".

Op 19 juli 1866 is er dan een bestek en voorwaarden waarnaar "de HH Kerkvoogden der Hervormde Gemeente te Epe het vertimmeren der zitplaatsen in de kerk volgens bijgaande tekening zullen aanbesteden."

Artikel 1, Af- en uitbreken, luidt: "De preekstoel met doophek, de banken vóór, opzijde en achter dezelve zooverre dezelve aangewezene worden, wegbreeken, sommige banken sloopen, om daarvan volgens goedkeuring te gebruiken, de stoelen daartussen en doophek is ten voordele van de kerk."

Art. 2, Nieuwe banken, luidt: "In het doophek zal men als vooren banken maken met deurtjes evenals het model. Van voren zal men het doophek afscheiden met 2½ dm vuren bevestigd tegen 5 en 8 dm dwarslegels en 5 en 12 dm vuren stijlen, de laatste in en tegen een 8 dm en 10 dm eiken onderregel bevestigd. Aan de buitenzijde dit schot met estragalen in vorm van panelen versieren [...]". Bedoeld is waarschijnlijk astragaal. In *Bouwkundige termen* wordt hieronder verstaan het smalle ringvormig profiel tussen de schacht en het kapiteel van een zuil.²² In dit geval is de omschrijving van Vriend in *Stijlen in de bouwkunst* meer van toepassing: astragaal of *parellijst*.²³ Dat deze versiering is bedoeld, ligt voor de hand omdat ook de preekstoel rond de panelen van een parellijst is voorzien.

In een stuk genaamd 'Bijwerk in de kerk te Epe' dat aan het bestek is toegevoegd, wordt onder andere nog geschreven: "De Nachtmaltafel

met bank geheel in te richten ter plaatsing van dezelve in het doophek, de tafel op schragen rustende weder aanbrengen, alles afgewerkt volgens den eisch van dusdanig werk". Met 'nachtmaltafel' wordt natuurlijk de avondmaalstafel bedoeld.

Voor het woord *duim* in het bestek moet *centimeter* worden gelezen; bij de invoering van het metrieke stelsel in 1821 werd de duim

Doophek Nieuwe Kerk
te Amsterdam

gelijkgesteld aan de centimeter. In 1870 werd de duim als lengte-maat afgeschaft.²⁴

Op - overigens zeer donkere - foto's van het interieur van de Grote Kerk uit circa 1900 is geen dooptuin te onderscheiden.²⁵ Wel is een doopkan te zien die sterke gelijkenis vertoont met de nog altijd aanwezige verzilverde doopkan die ds. Prins in 1893 schonk.²⁶ In januari 1893 werd bij Van der Meyden in Deventer een zilveren doopbekken aangeschaft. Jan Westerink vervaardigde in oktober 1892 een eikenhouten doopbekkenstandaard die tegenwoordig als bloemenstandaard dienst doet. Het zal allemaal te maken hebben met het driehonderdjarig bestaan van de Hervormde Gemeente Epe in 1892.

De ruimte rond doopbekkenstandaard is, naar de foto te oordelen, nogal beperkt. In een verslag van de Commissie tot herstelling van het kerkgebouw der H(ervormde) G(emeente) van 8 januari 1909 werd genoteerd: "*De mogelijkheid wordt besproken om het Doophek iets groter te maken. Dit wordt niet ongewenst gerekend. Men zal zien.*"²⁷

Op de eerder genoemde ansichtkaart uit 1955 is over de volle breedte van het schip van de kerk een laag schot te zien waarin zich een deurtje bevond dat vanaf het middenpad toegang gaf tot de ruimte rond de preekstoel. Dat zou men de toenmalige 'dooptuin' kunnen noemen. Ook op een foto van het interieur van de Grote Kerk in *Epe toen en nu* op pagina 7 is dit schot met deurtje zichtbaar.²⁸ Volgens mondelinge informatie²⁹ vond tot 1962 daar de doopbediening plaats. De doopouders kwamen vanuit de gerfkamer door het middenpad naar de 'dooptuin'.

De vraag, waar de doophekken uit 1806 en 1866 uiteindelijk zijn gebleven, is niet beantwoord. De op het zoldertje bij het kerkorgel aanwezige hekken voldoen niet aan de in de bestekken vermelde beschrijvingen. Maar wel hebben we inzicht gekregen in de lokaties waar in de loop der eeuwen het sacrament van de doop werd toegediend.

Bronnen:

- ¹ Richard Fernhout en Colin Huizing, *Het Nederlandse kunstboek*, (Zwolle 2000)
- ² Justin E.A. Kroesen en Regnerus Steensma, *Het middeleeuwse dorpskerkinterieur* (Leuven 2004) 314-315
- ³ H. Bouwman, *Gereformeerd Kerkrecht II. Het recht der kerken in de parochie* (Kampen 1934, herdruk 1985), par. 83 [4]: 'De stipulatiën bij den doop en de doopshandeling', www.kerkrecht.nl
- ⁴ Idem, par. 86 [356]

- ⁵ Kroesen en Steensma, 316
- ⁶ Idem, 14
- ⁷ Streekarchivariaat Noord Veluwe, *Hervormde Gemeente Epe, Kerkgebouw en -inventaris*, nr. 218
- ⁸ Archief Grote Kerk Boeken, *brochures en tekeningen*, voorlopige nummering 67.9.7, 1 t/m 4
- ⁹ J. Gerard, *Epe in prenten en verhalen* (Epe 2002), 22
- ¹⁰ G. van Lohuizen, 'De Nederlandse Hervormde kerk II', *Ampt Epe*, nr. 5, april 1965, 18-19
- ¹¹ Streekarchivariaat Noord Veluwe, *Kerkgebouw en -inventaris*, inv.nr. 282
- ¹² Idem, inv.nr. 294
- ¹³ H. Bultman, *Enkele gegevens betreffende de Nederlandse Hervormde Kerk te Epe* (niet gedateerd), 10
- ¹⁴ Streekarchivariaat Noord Veluwe, *Kerkvoogdij, Verslagen van vergaderingen, Notulen 1860-1887*, inv. nr. 211
- ¹⁵ Idem, inv. nr. 330. Stichting Kerkelijk Kunstbezit, Ned. Herv. Kerk van Epe, W. Meulenbelt, augustus 1983
- ¹⁶ J. Gerard, 20
- ¹⁷ De Grote Kerk te Epe, Uitgave Stichting tot Behoud van het Meere-orgel in Epe (zonder jaartal), 12
- ¹⁸ G. van Lohuizen, 18
- ¹⁹ Streekarchivariaat Noord Veluwe, *Kerkgebouw en -inventaris*, inv. nr. 282
- ²⁰ Archief Grote Kerk Epe, *Boeken, brochures en tekeningen*, voorlopige nummering 67.9.5
- ²¹ Streekarchivariaat Noord Veluwe, *Kerkvoogdij, Verslagen en vergaderingen, Notulen 1860-1887*, inv.nr. 211
- ²² E.J. Haslingius en H. Janse, *Bouwkundige termen. Verklarend woordenboek van de westerse architectuur- en bouwhistorie* (Leiden 2001)
- ²³ J.J. Vriend, *Stijlen in de bouwkunst* (Amsterdam/Antwerpen 1950), 66-67
- ²⁴ Wikipedia, *Duim*
- ²⁵ Archief Grote Kerk Epe, *Boeken, brochures en tekeningen*, voorlopige nummering 71a en 71 b
- ²⁶ R. Paasman m.m.v. W.F.H. ter Braak en G.S. van Lohuizen, *De Eper Gemeente Woning 1912-1987* (Epe 1987), 13
- ²⁷ Streekarchivariaat Noord Veluwe, *Hervormde Gemeente Epe, Kerkgebouw en -inventaris, Register houdende aantekening betreffende de kerkrestauratie 1906-1909*, inv.nr. 218
- ²⁸ P.P. van der Haak, *Epe toen en nu* (Epe 1973), 7
- ²⁹ Mondelinge informatie: Lijda van den Bremen-Jonker, Herman Jonker, Wim Mulder, Henk Zantinge

Vossenbroek en Den Esschert (3, slot) Aanpak van wateroverlast wordt grensconflict

D. Snieder

5. HET LANDSCHAP. EEN GRENS

Al op 10-07-1633 (!) werd aan een aantal getuigen gevraagd *off niet die plaesche tusschen Lambert Lubbers weide en die Griffdick aen die heetbrughe tot den Dullinck toe daer men het canaell -is onze kommesloot- will doorleijden, buerwilleker is, en dat daer - dus o.a.- nimant in plagghen en graeven maech, sonder dat die selve plaese bewaert wordt tot weidonghe der erme biesten, voorts dattet gemeene daer an liggende velt mede onder het buerrecht van Empts en Westendorp hart, en daer toe gebruijckt wordt bes aen de Nije Weteringe toe omme haeren treddonghe en mest daer aff te winnen, om daer mede die landen te beneficieren.*

Ze antwoordden bevestigend en preciseerden dat *die plaese tusschen Lambert Lubberts weide en die Grieffdick bes aendie paetiens tot den Dullinck toe buerwilleker is* en dat men daar ook geen schaeppen mag doen hueden dan dat het selve allene wordt gebruijckt tot onderhouden der erme en andere luijeden beesten die geen weide en hebben. Het gemene velt daer an liggende bes an Swieckermerck behoort onder Empts en Westendorp.

Op 07-08-1640 wordt verklaard dat *het kommen-slootjen eersten loopt door het groon landt (=groen land=grasland) 'voor die maete' gehieten en voorts door het leege Wijnbergse veltjen (=heide) in de Nieuwe Weteronge. Groonlandt en veltjen behoren onder het buerrecht van Ems en Westendorp.*

Want als er schaeppen weijden wort hij daer af geschutten, en gestraffe van boerrichter nae olde gewoonte. *Esschersche veltgen en den Eschert behoort onder t' buerrecht van Suijck.*

Als vervolgens omwonenden gevraagd wordt of ze *die lemiten, bepalingen en affgescheit van die velden tusschen Swieck en Empts en Westendorp* kennen of kunnen aanwijzen, vallen ze eigenlijk allemaal terug op het schutten van schapen als en zodra die op het verkeerde terrein weiden.

Met andere woorden, (grens)palen, greppels of andere duidelijk zichtbare afbakeningen ontbreken, maar direct betrokkenen weten aardig nauwkeurig waar de onzichtbare grens tussen beide buurschappen loopt. In ieder geval verklaren een paar getuigen desgevraagd *dat het canael weliswaar wél is gegraven tusschen Esserts erve ende Wijnbergens weijde ofte kamp door, maar doort legghe Wijnberchse veltken, en niet doort gemeine Essersche veltken, dan daer wel hondert treden van(af), also dat het is gegraven int merck vann Empts en Westendorp en niet in Essersche ofte Swiecker merck. Behalve onlanx bij den uetloop vant canal in die weteringe is een sloetken watt cromgegraeven, uijt het Winberchse veltken int Swiecker veltken bes in die weteringe.*

Conclusie: *Het leege Essertse gemeijnne velt, gelegen inde buerschap Empts, is een groot abuijs. Doordien in Empts geen Esserts velt veel min gemeen velt is.*

De essentie van dit tweede conflict is dus feitelijk veel minder complex dan het onderwerp van het eerste conflict. De kernvraag luidt nu: is de tochtsloot zuidelijk of noordelijk gegraven van de grens tussen de beide buurschappen? En het antwoord luidt zuidelijk, terwijl er door de Rekenkamer toch echt slechts toestemming was gegeven voor een noordelijk tracé.

6. TWEEDE BESPREKING

Een aantal stukjes zijn nu in elkaar te passen:

- Tijdens de aanleg in het voorjaar van 1640 zullen de werklui van Wijer van omwonenden allerlei verwensingen naar hun hoofd geslingerd hebben gekregen, omdat ze op 'verkeerde' plaatsen aan het werk waren;
- In het debat voor het Landgerecht zijn, zeker na de bewijsopdracht (zie hoofdstuk 4), alle details van de plaatselijke situatie uit en te na besproken;
- Het stuk van Gerrit Jansen c.s. van 29-08-1640 legt diverse details nog eens schriftelijk vast.

Het is dus uitgesloten dat Wijer niet tot in detail op de hoogte was van de landschappelijke 'inrichting', als hij op 01 en 02 oktober 1640 de landmeter en de twee gecommitteerden van het Hof ontmoet, die *geordonniert zijn* de situatie ter plekke te *vijsentieren, de questieuse plaetsen* in ogenschouw te nemen en handreikingen te geven om *die clachten ende quarelen* te verminderen.

Maar van al die besproken en beschreven details is op de kaart van

1640 werkelijk géén enkel spoor terug te vinden! Uiteraard verdriet ons dat thans zeer.

De kaart van 1640 is -zoals in het begin gezegd- iets fraaier en kleuriger, maar feitelijk en qua details niet veel meer dan een kopie van die van 1634. Ten behoeve van het geschilpunt in 1640 zijn beide kaarten topografisch-inhoudelijk bepaald armetierig.

Mijns inziens kan dat geen toeval zijn. Landmeter Geelkerken had op de kaart van 1640 bijvoorbeeld moeiteloos de grens tussen de buurschappen Emst/Westendorp en Zuuk heel precies weer kunnen geven. Het moet een bewuste c.q. noodzakelijke keuze geweest zijn dit niet doen. Met andere woorden, het ontbreken ervan lijkt mij veelzeggend te zijn.

Vergelijking van beide fraaie kaarten met het sobere kaartje uit 1648 (zie III, 59) helpt ons hier waarschijnlijk verder. Alle drie zijn ze door Steenbergen in civiele rechtszaken ingebracht. Glashelder is dat het sobere kaartje, simpel en in 2006 nog steeds traceerbaar, relevante landschappelijke gegevens overzichtelijk in beeld brengt.

Steenbergen had dus in de procedure van 1648 blijkbaar de inschatting gemaakt dat kale feiten de rechter het beste op een voor hemzelf gunstig spoor zouden zetten.

Ook met beide fraaie kaarten wilde Steenbergen natuurlijk datzelfde einddoel voor elkaar krijgen. Het lijkt er echter op dat in die zaken Steenbergen die beide kaarten juist niet de landschappelijk-topografische werkelijkheid kon laten weergeven. Alles wijst erop dat die werkelijkheid juist op relevante punten verdoezeld moest worden of zelfs niet weergegeven 'mocht' worden.

Om die beide kaarten -of kunnen we nu eigenlijk niet beter 'schetsen' zeggen?- toch functioneel te laten zijn, voelde Steenbergen zich blijkbaar genoodzaakt uit heel andere vaatjes te tappen: gebruik maken van de naam en faam van de tekenaar, formaat, kleurenpracht, etc. En of dat voldoende was?

Mijn gokje is dat Wijer de bui zag hangen en zich begin 1641 uit de lopende gerechtelijke procedures heeft teruggetrokken, in het besef dat hij in de meest letterlijk zin een grens had overschreden. Van een zodanig substantiële waarde dat, zelfs in de toenmalige samenleving van arm en rijk, adel en onadel, heren zich dat niet zomaar konden permitteren.

Vanaf datzelfde moment is hij blijkbaar -eindelijk(?)- gaan 'polderen', want 12-08-1641 sluiten de partijen (van begin hoofdstuk 4)

een compromis. Als uitvloeisel daarvan wordt schriftelijk vastgelegd dat mei 1644 'onze' kom door Steenberg en opgeruimd zal worden. En als Steenberg in gebreke mocht blijven, zou de dijkgraaf het (laten) doen. (bron: zie voetnoot 7)

Zonder nadere toelichting of aanvulling lukt het mij hier dus niet de conclusie van De Jonge over te nemen dat 'de Van Steenbergens wederom aan het langste eind trokken en de Emstenaren met de gebakken peren zaten' (II, 33).

Op bovenstaande manier zou verklaard zijn waarom uit 1641 of later de ontbrekende processtukken niet achterhaald konden worden: ze zouden nooit bestaan hebben.

We maken nu een sprong van 200 jaar, naar het kadastrale minuutplan 1832 van het onderhavige gebied.

De onzichtbare lijn uit 1640 staat daar keurig netjes en kaarsrecht afgebeeld. Het is de perceelsgrens tussen de percelen K291 en K292, etc. Westelijk van de Grift zet de lijn zich voort en scheidt M351 en M355 van M352 en M354. Deze beide lijnen vormen daar de grens tussen buurschap Emst/Westendorp en buurschap Zuuk. Zie de stippel-streeplijn en de kadastrale nummers ingetekend op de bijgaande hoogte(lijnen)kaart.

Bij de verkoop op 08-11-1860 van gronden van buurtschap Zuuk, waaronder K292, zegt de akte dat die *gronden onheugelijke jaren aan de genoemde buurtschap hebben toebehoort*.

Bij de (her)uitgave in 1993 is in de *aanwijzende tafelen* bij de *Kadastrale Atlas Gelderland 1832* een verwarrende fout geslopen: o.a. de desbetreffende kadastrale legger laat zwart-op-wit zien dat perceel K291 niet -zoals opgenomen in die heruitgave- eigendom was van de buurschap van Zuuk, maar van die van Emst.

Aan het eind van het verhaal blijven twee zaken uitermate intrigeren:

Waarom/waardoor bleef Wijer zo hardnekkig aan 'zijn' tracé vasthouden? Door wie of wat werd hij daartoe 'gedwongen'?

En welke verklaring is te geven voor de vorm en de bijzondere ligging van perceel K293 (zie kadastraal minuutplan 1832 en de bijgaande moderne hoogte(lijnen)kaart)?

Hebben beide zaken wellicht zelfs iets met elkaar te maken?

Op te merken valt in ieder geval dat zeker vanaf 1448 de Tynsboeken betreffende Epe¹³ in het Hertogelijk Archief en van de Gelderse Rekenkamer een achttal opeenvolgende tynsplichtigen vermelden

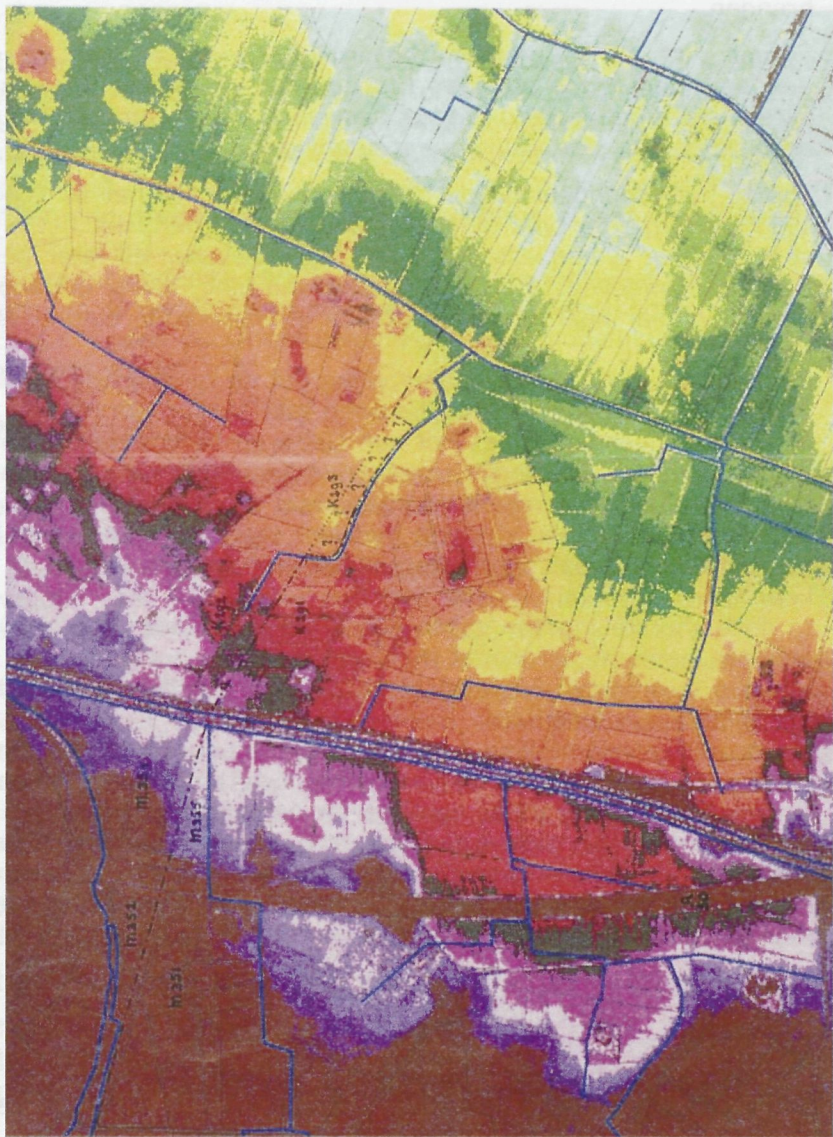
A-waatergangen (04/00)

Behouwing

Perzelen

Maatvrijdhoogte (cm +NAP)

- 200 - 225
- 225 - 250
- 250 - 275
- 275 - 300
- 300 - 325
- 325 - 350
- 350 - 375
- 375 - 400
- 400 - 425
- 425 - 450
- 450 - 475
- 475 - 500
- 500 - 525
- 525 - 550
- 550 - 575
- 575 - 600
- 600 - 625
- No Data
- No Data
- Waterschapsgrens

Kaart van het Vossenbroek en De Esschert met hoogte in kleuren

voor een stuk *heetvelts **anden** esschert* van 5,5 juger.

Dit betekent dat tegen betaling van een jaarlijks bedrag (de tyns) aan de Gelderse hertogen, respectievelijk hun rechtsopvolgers, de opvolgende tynsplichtigen toestemming hadden dat stuk heetveld te gebruiken ten eigen bate, bijvoorbeeld door het in cultuur te brengen.

Verder valt op te merken dat in 1727 *seecker erff en goed genoemd den hogen en lagen Esscher* verkocht wordt. In de koopakte¹⁴ is o.a. vastgelegd dat het *beswaart is met een jaarlyxe thins ad eene gulden vier stuijvers agt penningen*.

Totdat het tegendeel blijkt, neem ik nu aan dat het in 1448 en 1727 om dezelfde tyns ging. Met andere woorden, dat het bij het stuk *heetvelt anden esschert, den lagen Esscher* en later perceel K293 om (ongeveer) hetzelfde stuk grond ging, dat in de loop van bijna 350 jaar heel langzaam steeds intensiever in cultuur is gebracht.

En ik kom dan tot de veronderstelling dat de tynsplichtige(n) in de periode 1633-1640, eventueel samen met jonker Gerard van Lennep, rekenmeester bij het Hof van Gelre en tevens de toenmalige eigenaar van de Esschert, Steenberg en ondubbelzinnig hebben duidelijk gemaakt dat Wijers voorgenomen graverij door 'hun' stuk heetveld absoluut niet strookte met hun eigen plannen met dat gebied en dat hij maar beter zijn heil buiten hun 'concessie' kon zoeken.

In deze voorstelling van zaken zou Wijer dan eieren voor zijn geld gekozen hebben: beter met een stel arme, ongeletterde boeren dan met de tynsplichtige(n) en de eigenaar behorende tot goede families uit Hattem.

Als deze veronderstelling juist zou zijn, is nog duidelijker dat de omwonenden zich vooral inspanden om zich te ontworstelen aan de (gevolgen van de) grillen, grollen en opzetjes van rijke families; dat ze probeerden zich -bijna letterlijk- te emanciperen. Mijns inziens zien we de omwonenden namelijk worstelen met flarden horigheid, en niet/minder met de aanzetten tot een industriële samenleving (III, 60).

Ook het antwoord op de vraag naar aard en oorsprong van de zuidrand van K293 blijft ongewis.

Een mogelijkheid is dat de zuidrand onderdeel was van de oorspronkelijke grens tussen beide buurschappen. De 'uitstulping' bij van K293 zou in deze gedachte ontstaan kunnen zijn, doordat bij

de grensvorming rekening moest worden gehouden met het stuk heetveld dat eerder (?) in tyns was uitgegeven, van den Esschert tot aan de zuidrand van K293.

Onze kommesloot zou dan ter plekke (bijna) op die grens gegraven zijn. Een getuige in het dossier heeft het echter over een afstand van *wel 100 treden*.

Een andere mogelijkheid is dat, bijvoorbeeld ergens tussen 1640 en 1675, de zuidelijke strook grond (zie de vraagtekens) van het latere K293 tussen de oorspronkelijk kaarsrechte grens (zie de stippellijn) en de dan reeds gegraven kommesloot van eigenaar is gewisseld. Bijvoorbeeld ingepikt of door buurschap Emst/Westendorp verkocht aan de tynsplichtige of aan de eigenaar van den Esschert.

Een groot gedeelte van de huidige afwateringssloot zou dan (ongeveer) in de bedding van de kommesloot kunnen liggen.

Er is mij geen document bekend dat deze mogelijkheid ondersteunt of weerspreekt.

7. CONCLUSIES

Met al die sprongen in de tijd kunnen we nu genoeg afstand nemen om het gebied rond den Esschert in de periode 1633/1640 nog eens te overzien:

- Startpunt van onze rondwandeling was niet een vierkante meter weiland met een zestal polletjes sneeuwkllokjes¹⁵, maar een bedrieglijk fraaie kaart van nog geen 0,05 m².

- Den Esschert, de Wijnberg en 't Hinkel lagen zo goed als zeker niet als eilanden in een uniforme, grote, stille heide. Vareltsse veldjes, stukken met gagel betrokken, veentjes, hooilandjes, groen land, paardeweien, boomwallen, etc. waren even zovele elementen van een kleinschalig landschap.

- Op de Veluwe was toentertijd een sloot aan praktijkervaring en veldkennis aanwezig betreffende het leiden, toeleiden en opstuwen van water. Ondanks die aanwezige kennis en ervaring is het Steenbergen in de voorliggende periode niet gelukt de ongeveer 5 km dijken/kaden rond zijn Vossenbroek betrouwbaar waterkerend te krijgen.

- Kijken we naar een moderne hoogtekaart van het Vossenbroek, dan lijken de kom en het windmolentje niet op het meest geëigende punt van het Vossenbroek te liggen. Hoe Steenbergen met dit 'gereedschap' het Vossenbroek drooggemaakt had willen krijgen,

blijft een raadsel. Vanuit deze optiek is de plek van het molentje op het sobere kaartje uit 1648 (III, 59) begrijpelijker.

Ook hier lijkt Steenberg -in Holland- beschikbare kennis niet te hebben kunnen benutten.

- Het hele gemodder rond het graven van het Nieuw Canaal/comme-sloot langs een niet toegestaan tracé is hoogst opmerkelijk.

- De dossiers bevatten geen aanwijzingen dat het de omwonenden in de eerste plaats om geld te doen was. Het lijkt er meer op dat de wateroverlast hun echt zorgen baarde en dat o.a. daarom het eigenmachtige opportunistische handelen van de heren Van Steenberg zeer tegen het zere been was. Anders gezegd, geërfden/omwonenden aan de rand van de Veluwe waren toentertijd niet perse rechteloos, maar toch wel slechts heel moeizaam opgewassen tegen de drammerigheid van bemiddelde heren, met allerlei connecties en mogelijkheden om (rechts)zaken min of meer naar hun hand te zetten.

We hebben al doende tevens kunnen vaststellen dat een kaart niet zomaar een kaart is. Pas in de context van rechtszaken konden onze fraaie, maar globale kaarten uit 1634 en 1640 (een deel van) hun verhaal vertellen.

Op vergelijkbare wijze had het onderhavige landschap ook een context waarin het leefde en zich ontwikkelde: een fysische context waarin overdadig water in een hoog/laag gradiënt bewoog, en een maatschappelijke context waarin net grote successen waren geboekt in de beheersing van water (Hollandse droogmakerijen, het beleg en de inname van 's-Hertogenbosch).

Maar ook toen al gold dat in het verleden behaalde resultaten geen garantie geven voor vijf of tien jaar later, of op andere plaatsen.

Bronnen:

⁷ RAG, Archief Hof, civiele processen, 0124, inv.nr. 5316, nr. 99

¹³ RAG, Archief Rekenkamer, 0001, inv.nr. 93, pag. 8, 0012, inv.nr. 1311, 1321, 1333 pag. xxxij, 1344 pag. xxxvij, 1356 pag. xlvj, 1367 pag. 41, 1383 pag. 41

¹⁴ RAG, Huisarchief Yrst, 0445, nr. 126; ORA 910 nr. 2

¹⁵ Snieder, D., 2005, 'Den Esschert. Een kleine geschiedenis van mens en plek', *Ampt Epe*, 153 en 154

Stoomzuivelfabriek 'Gelria' te Zuuk

Bert Kwakkel

In het jongste nummer van de **Vereniging Veluwse Geslachten** (jaargang 31, nr. 3) staat een bijzonder interessant artikel over stoomzuivelfabriek Gelria te Zuuk, van de hand van een van haar leden, de heer **J.F. van der Wal**.

Zijn grootvader, **Jan van der Wal**, was van 1900 tot aan zijn overlijden in 1934 directeur en stuwende kracht van deze coöperatie.

In het bewuste artikel heeft de heer Van der Wal veel informatie geput uit het boek *100 jaar Epe*, uitgebracht in 1978 ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan van Drukkerij Hooiberg te Epe.

De heer Van der Wal betreft het echter dat zijn grootvader in dit boek totaal niet bij naam wordt genoemd, ondanks het feit dat deze toch een belangrijk stempel heeft gedrukt op de ontwikkeling en bloei van Gelria!

Ik heb getracht het verhaal van de heer Van der Wal in grote lijnen te volgen, hier en daar voorzien van enkele aanvullingen. Met name de vele oude foto's maken het geheel zeer de moeite waard, hetgeen resulteert in een bijzonder lezenswaardig (ego)document.

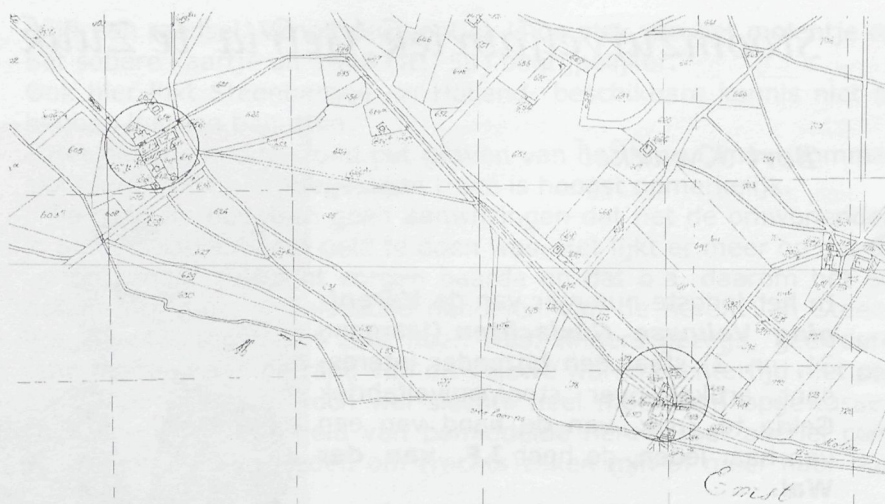
Korte geschiedenis

Sinds 12 januari 1811 was Jacob 't Hoen, koopman te Amsterdam, eigenaar van de Zuukermolen, in 1832 kadastraal ingedeeld in sectie L (Zuuk), perc.nr. 681, zijnde huis en erf, met een belastbaar inkomen gebouwd van f 27 en een waterkorenmolen met een belastbaar inkomen gebouwd van f 160.

Naast de Zuukermolen heeft ooit de 'centenknipperij' gestaan, in

Jan van der Wal
(* Nijega 23-06-1873 -
† Epe 21-01-1934)

Detail van Sectie L uit de Kadastrale Atlas Gelderland 1832 (Epe-Oene). Linksboven ligt de kopermolen en rechtsonder de korenmolen met de centenknipperij.

1832 kadastraal ingedeeld in sectie L (Zuuk), perc.nr. 682, zijnde fabriek, huis en erf, met een belastbaar inkomen gebouwd van f 50,—. Eigenaar was Jacob 't Hoen. Deze Jacob 't Hoen bezat tevens de kopermolen, eveneens gelegen in sectie L, nr. 611, met een belastbare opbrengst van maar liefst f 550! De korenmolen had hij verpacht aan Jan Lammert Koekkoek; de andere twee had hij zelf in exploitatie.

De Zuukermolen en de centenknipperij lagen tegenover elkaar, aan weerszijden van de Klaarbeek. De korenmolen lag op de zuidelijke oever en was later eigendom van Bourgonje. De productie van deze molen werd in 1950 stilgelegd. De centenknipperij lag op de noordelijke oever; helaas zijn er van deze fabriek weinig gegevens bewaard gebleven. Ze werd door twee raderen aangedreven.

In de centenknipperij werden cirkelvormige plaatjes uit grotere koperen platen gestanst. Deze plaatjes werden dan bij 's Rijksmunt in Utrecht tot munten geslagen. Het lijkt aannemelijk dat de grote platen koper werden vervaardigd in de iets verder stroomopwaarts gelegen kopermolen.

Deze molen beschikte over drie raderen die beurtelings in beweging werden gebracht: één van de raderen is voor het hamerwerk, één voor een blaasbalg van de smeltoven en één voor de blaasbalgen

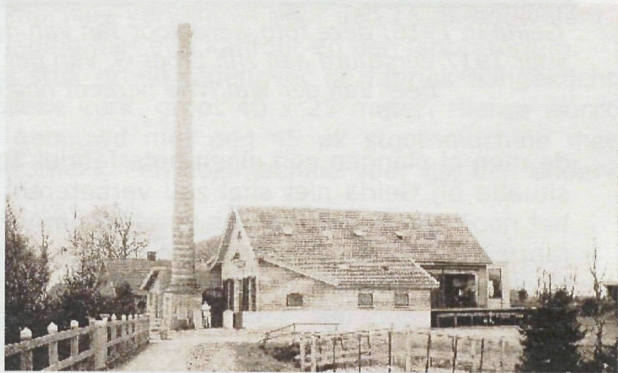
van de gloeioven. In deze pletterij werden o.a. platen Siberisch koper verwerkt. Tijdens de taxatie ten behoeve van het kadaster – in 1829 – lag de productie van de centenknipperij echter al twee jaar stil.

Wat er precies met de fabriek is gebeurd tussen 1830 en 1880, is niet geheel duidelijk. Wel weten we dat in 1881 ene W.B. Diepenveen Wzn. te Epe een vergunning aanvraagt voor het plaatsen van een locomobiel in zijn nieuw gestichte sigarenkistenfabriek 'bij de Zuukermolen van Bourgonje'. Hij krijgt een voorlopige vergunning, maar heeft daar weinig profijt van gehad, want begin 1882 gaat de zaak in vlammen op.

In 1895 wordt het perceel aangekocht door D.J. van der Meulen die er, met financiële hulp van Jacob Westerink (* Epe 1833 - † Epe 1922), een particuliere zuivelfabriek van maakt. Van der Meulen wordt directeur en Gauke Minne Geerligts botermaker.

Dankzij het nog aanwezige scheprad werkte de fabriek destijds op waterkracht.

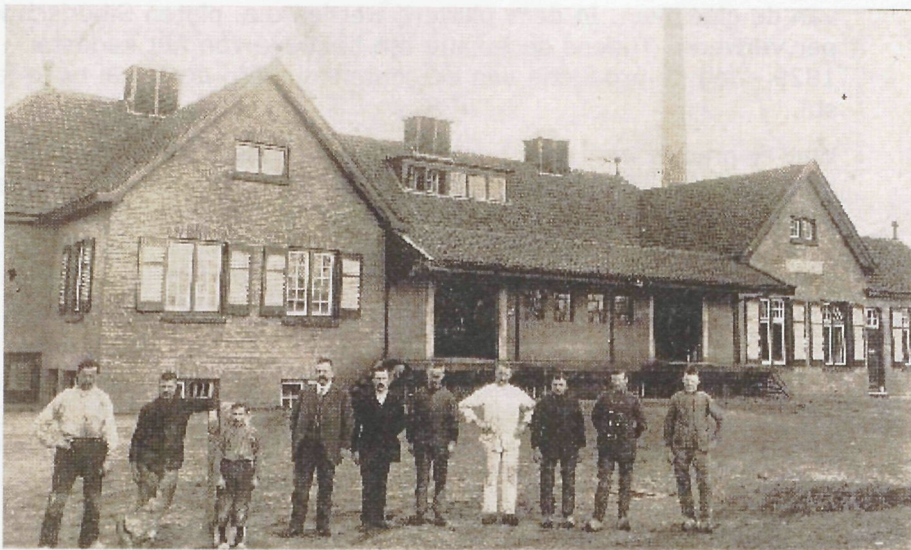
Al vrij vroeg na de in gebruik name van de fabriek ontstond er onenigheid over de uitbetaling van de melk. Enkele boeren brachten hun melk naar Oene, omdat daar meer werd uitgekeerd. Jacob Westerink (alias 'Joapik Kunstmest'), tim-

'Gelria', circa 1910

merman, aannemer en financier van diverse ondernemingen, hield op 27 mei 1896 een bijeenkomst in hotel Veluwe, waarbij veel van de melkleveranciers van Gelria aanwezig waren. De locatie was overigens niet bij toeval gekozen: hotel Veluwe werd in 1887 gebouwd door zijn broer Goossen Westerink (* Epe 1851 - † Epe 1917), tegelijk met de aanleg van het pal ertegenover gelegen station. M.a.w.: vestzak, broekzak..!

Als ondernemer onderkende Jacob Westerink het gevaar dat de concurrentie nooit slaapt. In Wissel en Tongeren namelijk koester-

Gelria in 1916; deze foto werd door Jan van der Wal als Nieuwjaarswens voor 1917 verstuurd aan zijn broer G. van der Wal. Vierde van links is de heer Van der Wal. Wie herkent nog meer personen?

de men al plannen een eigen boterfabriek te zullen beginnen als de situatie bij Gelria niet snel zou verbeteren. Hij verklaarde ook dat het nooit zijn bedoeling was geweest om van Gelria een particuliere fabriek te maken en zinspeelde op een coöperatieve zuivelfabriek. Hij memoreerde aan de gunstige ligging van de fabriek: binnen een straal van één uur gaans konden zo'n 600 koeien zorgen voor 4.000 liter melk per dag. Tevens zouden de transportkosten niet hoger liggen dan 25 cent per 100 liter. Zo ontstond de Coöperatieve Stoomzuivelfabriek Gelria.

Aan het einde van de 19e en het begin van de 20e eeuw ontstonden er in steeds meer plaatsen zuivelfabrieken. Denk bijv. aan de Coöp. Stoomzuivelfabriek Onze Fabriek, opgericht door de kunstschilder Jacob ten Cate (en later met compagnon L.C. Kolff), die gevestigd was in de voormalige bierbrouwerij Het Anker (in 1893 was het zelfs de eerste in Gelderland!) en de Coöp. Stoomzuivelfabriek De Hoop in Oene.

Zonder twijfel zijn zij van grote invloed geweest op een toenemende welvaart van niet alleen de boerenbevolking, maar ook de burgerij. Boeren plachten vroeger hun boter zelf op de boerderij te

maken en deze vervolgens grotendeels in dorpswinkels in te ruilen tegen winkelwaar en veevoeder. Door hun melk nu naar de zuivelfabriek te brengen en aldaar tot boter te laten verwerken, kregen zij opeens contant geld in handen: 's zomers ongeveer 30 cent per pond en 's winters 40 tot 50 cent. Dit had weer tot gevolg dat er in die plaatsen een Coöperatieve Boerenleenbank werd opgericht waar de boeren hun verdiensten konden inleggen en waar zij tegen een lage rente ook geld konden lenen.

Een ander voordeel was dat de zuivelfabrieken veel aandacht besteedden aan de bestrijding van ziektekiemen zoals tbc en monden klauwzeer, bijvoorbeeld door de melk te pasteuriseren (d.i. kort koken op een temperatuur van 72-78° C) en door de melkbussen beter te reinigen. Dit alles had weer een positieve uitwerking op de welstand van de veestapel.

Hierna volgen enkele feiten die de succesformule van Gelria onderstrepen:

- In 1901 ondergaat de fabriek een ingrijpende verbouwing en wordt de 4 pk stoommachine vervangen door een 15 pk equivalent.
- In 1907 volgt uitbreiding met een kantoor en een laboratorium.
- In 1914 wordt een stuk grond tegenover de fabriek aangekocht van de rooms-katholieke kerk, groot 40 x 25 meter. Hierop wordt een nieuwe fabriek gebouwd met een 45 pk stoommachine met twee ketels, vier ontromers, een koelmachine voor ijs, een onder-

*Gelria, circa 1916,
met rechts de directeurswoning van Jan van der Wal*

melkpasteuriseerapparaat en een roompasteuriseerapparaat. In de kelder kan in totaal 12.000 kilo boter worden opgeslagen!

- Waren er anno 1900 'slechts' 200 melkveranciers, in 1925 waren dat er 800!

- In 1918 wordt in de oude fabriek caseïne (d.i. een dierlijk eiwit, ook wel kaasstof genoemd) vervaardigd, gebruikmakend van een 25 pk stoommachine. In de Middeleeuwen werd dit product veelvuldig gebruikt bij het maken van plafondschilderingen, omdat het weerbestendig is.

- In 1927 wordt de fabriek volledig voorzien van elektriciteit en zullen er nog enkele veranderingen en uitbreidingen plaatsvinden.

- Kort na het einde van de Tweede Wereldoorlog in 1945 arriveerde Jan F.H. de Lange per fiets vanuit de Randstad en kocht de zuivelfabriek. Hij veranderde de zuivelfabriek in een constructiebedrijf en noemde het VMI (Veluwse Machine Industrie).

- In de jaren '80 verkocht de heer De Lange het bedrijf aan de Twentsche Kabel Holding. Inmiddels is de VMI uitgegroeid tot een bedrijf met 250 werknemers, met vestigingen in China en Noord-Amerika. Er worden hoofdzakelijk machines vervaardigd ten behoeve van de rubberindustrie, met name voor de productie van autobanden en spuitgietsmachines.

Alleen de straatnaambordjes herinneren ons eraan dat hier ooit de zuivelfabriek Gелria heeft gestaan

Gелria, rond 1925

Jan van der Wal

Bert Kwakkel

Jan van der Wal werd op 23 juni 1873 geboren te Neijega, thans Elahuizen in de toenmalige gemeente Hemelumer Oldephaert en Noordwolde in Friesland, als zoon van **Klaas Foekes van der Wal** en **Geesje Jans Dijkstra**. Op 8-jarige leeftijd werd hij wees; zijn vader overleed in 1876 aan kanker en zijn moeder in 1881 aan open tbc. Beiden werden slechts 35 jaar oud. Jan werd ondergebracht bij familie van zijn moeder in Oldelamer bij Wolvega.

In 1902 trouwde hij met **Jansje Aberson** (* Steenwijk 11-03-1875 - † Velp 12-11-1959) uit Steenwijk, dochter van de aannemer **Fokke Aberson** en **Geertje Volkerts**.

Uit dit huwelijk werden te Epe drie kinderen geboren:

1. Klaas Fokko, geb. 27-07-1903
2. Geertruida Geesina (Truus), geb. 04-11-1906
3. Fokko, geb. 06-04-1908

Jan van der Wal bekwaamde zich in de zuivelbereiding door middel van cursussen en zelfstudie. De zuivelschool in Bolsward bestond toen nog niet. Na een korte periode als hoofd van een zuivelfabriek in Zuidveen bij Steenwijk werd hij in 1900 benoemd tot directeur van de net opgerichte Coöperatieve Stoomzuivelfabriek Gelria te Zuuk onder Epe. Hij bleef dit tot aan zijn vrij plotselinge overlijden in 1934, op slechts 60-jarige leeftijd.

Naast directeur van Gelria was hij ook zeer actief in het Eper sociale en culturele leven. Zo was hij acht jaar lang ouderling en 2,5 jaar president-kerkvoogd van de N.H. Kerk, bestuurslid van de Eerste Coöperatieve Botermijn te Zutphen, voorzitter van de Coöperatieve Boerenleenbank vanaf 1911, lid van de Bond van Directeuren van Coöperatieve Zuivelfabrieken, commissielid van de R.I.O. en

was hij bestuurslid en mede-oprichter van de Eper Gemeente Woning.

Tijdens zijn druk bezochte begrafenissen memoreerden tal van sprekers in warme bewoordingen de tomeloze inzet en grote plichtsbetrachting die hij in zijn leven en werken aan de dag had gelegd. De heer J.H.Ch. Rauwenhoff (namens Gelria) had *"het gevoel dat niet alleen dhr. Van der Wal ten grave werd gelegd, maar dat met hem de ziel van 'Gelria' ten grave werd gedragen"*.

Een mooier compliment kun je mijns inziens niet krijgen!

De oudste zoon van Jan van der Wal, Klaas Fokko van der Wal, was getrouwd met Grietje Aleida (Iet) Overbosch uit Heerde. Vader was register-accountant en het

gezin vestigde zich in Rotterdam en later in Arnhem. Uit dit huwelijk werd in 1937 te Rotterdam Jan Fokko van der Wal geboren.

Voor wie interesse heeft: de heer Van der Wal heeft een uitvoerige genealogie samengesteld van het geslacht Overbosch. Het boek is voor € 20 bij hem te bestellen!

In zijn publicatie in het orgaan van de *Vereniging Veluwe Geslachten* werden lezers opgeroepen om aanvullende gegevens te verstrekken met betrekking tot deze foto. De heer Van der Wal had in eerste instantie het sterke vermoeden dat deze foto werd genomen in een partytent naar aanleiding van een jubileum van de Eper Gemeente Woning, zo rond het jaar 1930. Zijn grootvader is hier met een aantal Eper notabelen vereeuwigd. Naast een kleine bijdrage van ondergetekende ontving hij ook een reactie van een andere oud-Epenaar, de heer E.F.G. Krijgsman uit Veldhoven. Deze laatste adviseerde hem om eens contact op te nemen met de heer J. Gerard, auteur van het boek *Epe in prenten en verhalen*. Aldus geschiedde, hetgeen de navolgende antwoorden opleverde:

*Jansje van der Wal-Aberson,
Jan van der Wal en
zoontje Klaas Fokko, circa 1906*

De 'partytent' waarvan sprake is, is een tentoonstellingstent die in het kader van de R.I.O.-feesten (**Reclame Is Onmisbaar**), gehouden van 8 t/m 12 augustus 1928, naast de Eierhal op het Marktpllein werd gebouwd. Op de bewuste foto staan de commissieleden van de R.I.O.-organisatie afgebeeld:

Zittend van links naar rechts: J. van der Wal, ?, burgemeester D.F.J. van Walsem (1926-1938), wethouder H. Heering, oud-burgemeester en erevoorzitter J.L.J.B. baron Sweerts de Landas (1889-1926), ?, ?

Staan van links naar rechts: Joh. Overbosch Szn (grutter/kruide-nier), L. Beumer (eigenaar van een lunchroom en textielzaak aan de Beekstraat), Van Zelm (eigenaar van een verfwinkel aan de Hoofdstraat en oprichter van 'Epe's Bloei'), B. Lammers (koperslager aan de Hoofdstraat), Bontekoe (directeur Gemeentewerken), P. Wagenaar (eigenaar van een textielwinkel aan de Hoofdstraat), Bosch (aannemer en brandweerman), N. Vossen (gemeenteveldwachter), ?, H. Hebers (gemeentesecretaris).

Indien u denkt nog iemand op deze foto te herkennen, dan wordt u vriendelijk verzocht contact op te nemen met de heer J.F. van der Wal, Dunolaan 5, 6865 VB Doorwerth, e-mail: jfvdwal@wxns.nl

De R.I.O.-commissieleden in de tentoonstellingstent naast de Eierhal, augustus 1928

Bronnen:

'Coöperatieve Stoomzuivelfabriek Gelria te Zuuk', J.F. van der Wal in *Vereniging Veluwe Geslachten*, nr. 3, jaargang 2006

Honderd jaar Epe, uitgave Historische Vereniging Ampt Epe ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan van Drukkerij Hooiberg, 1978

Epe en Oene 800 jaar, G.S. van Lohuizen, W. Terwel en F. Zandstra, 1976

Kadastrale Atlas Gelderland 1832 (Epe – Oene), Stichting Werkgroep Kadastrale Atlas Gelderland, Velp, 1997

Foto-archief van de heer Van der Wal

Nieuws- en Advertentieblad voor Epe, Heerde, Wijhe, Olst en Omstreken, n° 4373, 27 januari 1934

Nieuws- en Advertentieblad voor Epe, Heerde, Wijhe, Olst en Omstreken, n° 4760, 23 oktober 1937

Nieuws- en Advertentieblad voor Epe, Heerde, Wijhe, Olst en Omstreken, n° ??, 29 oktober 1938

Epe in prenten en verhalen, J. Gerard, Epe, 2003

*De Eper Gemeente Woning,
kort na de oplevering in 1912*

Geslaagde excursie (vervolg van pag. 4)

Het moderne gemaal riep bewondering op voor de huidige techniek, terwijl ook de geslaagde architectuur van het gebouw veel waardering kreeg.

Goed geïnformeerd stapte het gezelschap weer in de bus om via het mooie Lutterbroek en de buitenwijken van Wapenveld de rit af te ronden langs het Apeldoorns Kanaal, waarna men weer in Oene arriveerde. De middag werd afgesloten met een aperitief.

Dankzij het Waterschap Veluwe en zijn medewerkers was het een geslaagde en interessante middag.

Vaassens Fanfare Corps 100 jaar (1)

Wim Bröcker

Een stad of een dorp zonder muziekvereniging! Dat lijkt onvoorstelbaar als men bedenkt, dat nu in elke plaats -hoe klein ook- wel een harmonie- of fanfareorkest is.

Rond 1900 waren al diverse muziekverenigingen in deze omgeving actief op muzikaal gebied; o.a. in Epe, Oene, Terwolde, Twello, Apeldoorn en Heerde bestonden toen al muziekverenigingen. Vaassen had echter nog geen muziekvereniging. Dit betekende echter niet dat men in Vaassen niet kon genieten van harmonie- en fanfaremuziek. De muziekverenigingen uit de omgeving traden regelmatig in Vaassen op, zodat op die manier de Vaassense bevolking er zeker niet onbekend mee was.

Toch ontstond er in de jaren na 1900 een concrete behoefte om een eigen muziekvereniging op te richten. Voordat het in Vaassen zover was, moesten de oprichters eerst veel werk verrichten en dat zal zeker ook voor de andere verenigingen hebben gegolden.

Over de oprichting zelf is niets terug te vinden. Ongetwijfeld is daarover wel wat vastgelegd, maar het is gedurende de jaren verloren gegaan. We zullen ons dus moeten behelpen met krantenartikelen en de herinnering van enkele oude leden van het Corps.

In mei 1906 stond voor het eerst in het *Nieuws- en Advertentieblad* een artikel over de pogingen in Vaassen een muziekvereniging op te richten. Tijdens een samenkomst op vrijdag 25 mei in hotel De Cannenburgh werd besloten een 14-tal muziekinstrumenten aan te schaffen. Het bedrag dat men tot dan toe bij elkaar had weten te krijgen was ech-

<p>OPENING van het nieuwgebouwde CAFE-RESTAURANT -:- -:- -:- (Stationskoffiehuis) -:- -:- -:- te Vaassen op Zondag 23 Juni a.s. Opgelusterd door de muziek der Vaassensche Harmonie van 's middags 4 tot 's avonds 11 uur. (4852) E. A. STOER.</p>
--

Advertentie, 1907

De eerste foto van het Vaassens Fanfare Corps, na de oprichting op 20 juli 1906 gemaakt achter Hotel De Cannenburgh tegen de N.H. Kerk. Bovenste rij v.l.n.r.: Willem Kooijer, Joh. Visch, Arend van Lohuizen, Johan van Lohuizen, Hans de Bunte, Jan Prins GJzn, Hendrik van de Vlekkert, Gerrit de Bruin, Dirk Rondhuis, Hendrikus Rondhuis, Gait van 't Zand, Bertus Brummel, Marius van Lohuizen, Jan van de Vlekkert, Martinus van 't Zand. Vooraan zittend: Bertus Weterman (voorzitter), Bernard Mulder, Jan

ter nog niet toereikend. In het artikel werd geschreven dat er lijsten in en rond het dorp hadden gecirculeerd, waarop, ten behoeve van de oprichting van een muziekgezelschap, voor een bedrag van f 214,04 was ingetekend. Om voldoende financiële basis te krijgen om de plannen te verwezenlijken, werd op dezelfde avond besloten in de toekomst donateurs te werven.

Het is niet bekend, waarop het aantal van 14 muziekinstrumenten was gebaseerd. Kennelijk had men inzicht in het aantal leden, dat zich al had aangemeld of waarvan men veronderstelde te kunnen uitgaan. Er bleek al wel een bestuur te zijn, want dit bestuur kreeg ook die avond nog opdracht een dirigent voor de repetities te zoe-

ken. Het bestuur moest al op dinsdagavond daaropvolgend verslag uitbrengen, zodat het wel kort dag was voor het bestuur om dit te regelen. Dat er al een bestuur was, blijkt ook uit het feit dat de heer J.P. Zwerus zich genoodzaakt zag als secretaris af te treden. In de verkiezing die daarna volgde, werd de heer A. Weterman als zijn opvolger benoemd, terwijl de heer R. Vels tot vice-voorzitter werd benoemd. Hieruit blijkt dat er al een voltallig bestuur actief was.

Tijdens de viering van het 60-jarig jubileum in 1966 wisten de oude leden van het Corps daarover nog wel het een en ander te vertellen. Ze vertelden dat H. Vels, B. Weterman, B. Mulder, J.H.B. Becking en zijn zoon J. Becking tot de oprichters behoorden. Leden van het eerste uur waren volgens deze oudere leden o.a. H. de Bunte, L. Brummel, A. en J. van Lohuizen en B. Mulder.

Een week later was volgens een artikel in het *Nieuws- en Advertentieblad* van 2 juni op de lijst het bedrag ten behoeve van de aankoop van de muziekinstrumenten opgelopen tot f 233,40. Alhoewel dit bedrag nog niet toereikend was, besloot men toch de levering van de muziekinstrumenten op te dragen aan de firma Ansingh & Co te Zwolle. Als laatste zin in dit artikel stond nog wel dat men hoopte dat het bedrag nog aangezuiverd zou kunnen worden, zodat de vereniging uiteindelijk niet met een tekort zou moeten beginnen.

*VAASSEN. Maandag, 2en Pinksterdag, geeft ons fanfarekorps 's middags een matinée musicale in den tuin van 't hotel „De Cannenburch”. 't Volgende programma zal ten gehoor worden gebracht:

1. Volksliederen: Wien Neerlandsch Bloed en 't oude Wilhelmus, arr. van A. F. A. Muth.
2. La Bénédiction, Marche, Kessels.
3. Wilhelmina, Gavotte, Louter, arr. van Muth.
4. La Crevée, Polka mazurka, Kessels.
5. The Liberty Bell, Sousa, arr. van Muth.
6. Huzarenmarsch, Karela.
7. Petite Tonkinoise, Scotto.
8. Muzikanten-Controle, Bisener.
9. Groet aan Vaassen.
10. Marche populaire.

De twee laatste stukken zijn van de hand van den ijverigen kapelmeester Muth.

Naar wij vernemen hebben eenige dames 't plan gevormd om te trachten, 't korps over eenigen tijd een vaandel aan te bieden. Moge dit plan algemeen steun vinden!

Advertentie, 1908

Het is niet bekend welke instrumenten zijn aangeschaft, maar gezien het aantal kun je wel aannemen dat bijna iedereen een 'solopartij' had.

In een artikel op 16 juni werd voor het eerst een naam van de nieuwe muziekvereniging genoemd. In het artikel stond vermeld dat het muziekgezelschap was opgericht onder de zinspreuk 'Gelijkheid en Samenspannen'. In de loop van de eerste jaren is de naam van de vereniging nog diverse keren veranderd, zoals blijkt uit artikelen in het *Nieuws- en Advertentieblad*. Uiteindelijk werd ge-

Muziekuitvoering
 door het korps „Gelijkheid en Samenspanning”
 op **Maandag 23 November** in het
 hotel „DE CANNENBURGH”.
Entrée 25 cent. Aanvang 7 uur.
 (7836)

Een advertentie uit 1908...

wachtmeester der huzaren in Deventer. De instrumenten waren al aan de leden uitgereikt, zodat iedereen zijn eerste treden op het muzikale pad kon gaan zetten.

Het is niet bekend hoeveel muzikale ervaring de leden al hadden. De mededeling dat de dirigent de leden de lessen zal geven, maakt het ook niet duidelijker. Waarschijnlijk is hier het bijbrengen van de eerste beginselen van de muziek bedoeld, zowel theoretisch als praktisch, maar het is ook mogelijk dat hiermee het leiden van de repetities wordt bedoeld.

De muziekvereniging had in een paar maanden al zoveel vorderingen gemaakt, dat het in de tweede helft van oktober van hetzelfde jaar 'in een samenspel' een optreden kon verzorgen. Het korps wordt daarbij in het *Nieuws- en Advertentieblad* aangekondigd als muziekgezelschap Oefening en Samenspanning.

Begin 1907 was het nieuwe muziekgezelschap kennelijk toch nog niet in staat een volledig concert te verzorgen, want op dinsdag 29 januari gaf het fanfarekorps Ons Genoegen uit Terwolde een uitvoering in hotel De Cannenburgh. Het muzikale gedeelte werd afgewisseld door een toneelstukje en verschillende voordrachten. Deze combinatie van muziek en toneel/voordracht werd later een vaste opzet van de muziekuitvoeringen. Van de muziekstukken werden in het *Nieuws- en Adver-*

kozen voor de huidige naam: 'Vaassens Fanfare Corps'.

Dat het bestuur voortvarend op zoek ging naar een dirigent, bleek daaruit dat al op maandag 18 juni 1906 de eerste repetitie onder leiding van de heer A.F.A. Muth plaatsvond. De heer Muth was

UITVOERING
 VAN HET
fanfarecorps „Gelijkheid en Samenspanning”
 op a.s. **Vrijdag en Zaterdag 7 en 8 Mei**
 in het hotel „De Cannenburgh” te Vaassen.
Vrijdagavond vrije toegang voor kunst-
lievende leden en donateurs en verder
tegen betaling van 50 ct. (9195)
Aanvang halfacht. — Entrée Zaterdagavond 25 ct.

... en een advertentie uit 1909

CONCERT
TE GEVEN DOOR 'T

Vaassensch Fanfarekorps

op a.s. **Zondagavond** in den tuin van het hôtel „De Cannenburgh”, bij gelegenheid van zijn driejarig bestaan. Aangeboden aan donateurs en hen die bijdroegen tot het vaandel. Aanvang 7¹/₂ uur, terwijl in de pauze het vaandel aan bovengenoemd korps zal worden aangeboden. (9703)

Na afloop bestaat er gelegenheid tot dansen.

Vaassen's Fanfarecorps.

UITVOERING
— OP —

Vrijdag 28 en Zaterdag 29 Januari
in het hotel „De Cannenburgh”,
afgewisseld door

VOORDRACHTEN.

Kunstlievende leden en huisgenooten hebben vrijen toegang, niet leden tegen betaling Vrijdagavond 50 cent en Zaterdagavond 25 cent. (1095)

Aanvang halfzeven.
NA AFWOOP BAL.

Hierboven een advertentie uit 1909 (links) en 1910 (rechts)

tentieblad genoemd: 'Dona Flora' en 'Nelly' en van de toneelstukken: 'De nieuwe boterfabriek of Een les in de zuivelbereiding'.

Zowel in de vooraankondiging als in het verslag van het concert op 18 juli 1909 stond een belangrijke mededeling, die een einde maakte aan de verschillende namen die het fanfarecorps tot dan had gehad. Er werd vermeld dat het fanfarecorps herdoopt was in 'Vaassensch Fanfarekorps'. Vanaf dat ogenblik is de naam van de vereniging in essentie hetzelfde gebleven; alleen het woord 'korps' is later veranderd in 'corps'.

In januari 1910 werd in het *Nieuws- en Advertentieblad* geschreven dat de muziekvereniging Vaassensch Fanfarekorps op haar statuten de koninklijke goedkeuring had aangevraagd en ook had gekregen. Tevens werd in het artikel vermeld dat het korps op 28 en 29 januari een uitvoering zou geven, die werd afgewisseld met voordrachten.

Dat het korps een goede toekomst kon tegemoet gaan, bleek uit het verslag van de uitvoering, waarin stond:
"t Korps moge zoo voortgaan in ijver; 't kan dan wedijveren met zusterverenigingen; ja die zelfs overtreffen."

Tot zover het begin van de geschiedenis van het 'Vaassens Fanfare Corps'.

(wordt vervolgd)

Reactie op artikel 'Piet Jabaay' (AE 158)

Jannes Riphagen

Van Jannes Riphagen ontvingen we twee reacties naar aanleiding van ons vorige nummer. Door ruimtegebrek kunnen we in dit nummer slechts één reactie plaatsen. Zijn tweede reactie over het Koepad te Zuuk vindt u in ons februarinummer.

Lezende in *Ampt Epe* 158 kwam ik het artikel van Piet Jabaay tegen, vanaf 1953 gewoond hebbende Laarstraat 3 in een oud boerderijtje van de familie Jan Broekhuis.

Net als de woning van de familie Van Putten, Laarstraat 10, waren ze aan restauratie toe. Mijn

schoonvader, Jan van Putten, had op zijn land al verschillende eikenbomen laten kappen en zagen om te gebruiken voor de bouw. De bomen hadden al enige jaren liggen drogen op het erf, toen timmerman Berkhoff in de jaren vijftig van de vorige eeuw aan de restauratie begon.

Ook Jabaay was aan zijn bouw begonnen, gebruik maken van het hout dat de buurman over had. Want 'ons was zunic' en burenhulp was er zeker, maar er stond wel wat tegenover. Zo kreeg de familie Van Putten een geschilderd doek van Jabaay. Ik heb er later van hetzelfde inlands eiken een lijst om gemaakt.

Na het overlijden van Jan van Putten en Tonia Visch heeft mijn echtgenote, Rika Aartje van Putten, het schilderstuk geërfd.

Hierbij een foto van Laarstraat 10 en het schilderij.

*Vriendelijk groetend,
Jannes Riphagen, Botlek 3, 8032 CB Zwolle*

Van een kuipersdochter en een koetsier Een boerenplaats en zijn naam ...

Lijda van den Bremen - Jonker

Zijn we met het voorgeslacht van onze kuipersdochter van ver buiten de gemeentegrenzen naar Epe gekomen, met de koetsier blijven we dichterbij huis. Wel gaan we ook nu terug naar de 19^e eeuw en staan andermaal onder de grijze toren van de Grote

De Markt voor 1899, met rechts De Posthoorn, links het huis van boterhandelaar G. Scholten en helemaal aan het einde het oude gemeentehuis

Kerk. Deze keer brengt het verhaal ons echter naar de andere kant van het dorp. Via de tuin tussen de kerk en de villa van de freules Van der Feltz (het latere Vijvervreugd), op de plek waar nog tot 1829 het kerkhof was, komen we in de Dorpsstraat van weleer. Bij tijd en wijle zeer stoffig, maar altijd lommerrijk en meestal stil. Op de Markt, waar de huizen de tijd welhaast lijken te verdromen, zien we links het witte huis van G. Scholten, boterhandelaar alhier en wellicht grootafnemer van kuiper Tenkinks vaten.

Voor het oude gemeentehuis houden we rechts aan en zijn daarmee aangekomen op de Hardenbrink (de latere Brinklaan). Tegenover het Gemeentehuis, aan de rechterzijde van de straat, staan we even later voor 'De Oude Stern', het woon/winkelpand waar Mozes (Meyer) en Regina Stern hun Joodse slagerij hebben.

Verder lopend richting Zuuk, komen we bij de boerderij van **Jan Willem van den Breem** (van den Bremen), boer en, zeker niet

*Slagerij 'De Oude Stern'
omstreeks 1905*

*Op deze foto zien we met
karretje zoon Maurits Got-
schalk (Mau), Regina
Stern-Hirsch, Mozes Stern
en dochter Roosje*

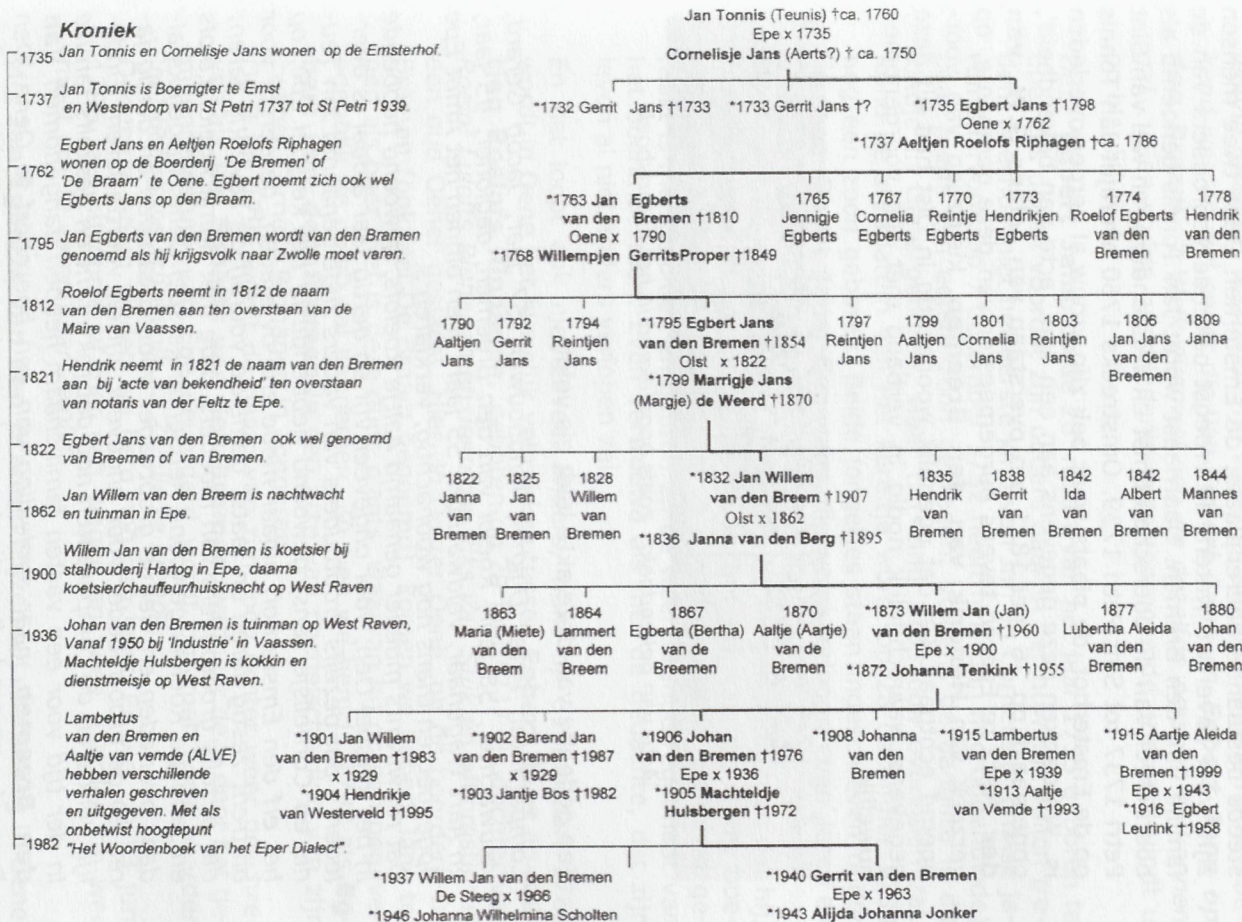
onbelangrijk in dit verhaal, van 1871 tot 1907 nachtwacht en klep-
perman in dienst van de gemeente Epe. Een om de andere avond
wekerende baan die hem een beginsalaris opleverde van f. 60,-
per jaar en -indien nodig- een warme jas. Een kledingstuk hetwelk
we niet kunnen omschrijven als zijnde een luxe artikel. Zeker niet,
als we ons realiseren, dat de plaatselijke orde en veiligheid ook tij-
dens de koude winternachten gehandhaafd diende te worden.
Daarnaast had J.W. enkele tuinen van de beter gesitueerde bur-
gers op het dorp in onderhoud. De goede man zal het er druk mee
gehad hebben.

Helaas is er, voor zover ik weet, geen enkel beeld meer van deze
boerderij, maar menigeen herinnert zich de plek nog als 'et café
van Van Ark' en nog weer later de Pizzeria. Vrijwel de meeste hui-
zen vooraan de vroegere Hardenbrink zijn inmiddels verdwenen.
Een stukje rondweg mag dan zo genoemd zijn – net zoals Stern-
passage, Ratelplein en Scheuterstraat ons vertellen over een voor-
bijge wereld – maar wie herkent de wezenlijke klank ervan...

Wel is het uitgerekend deze buurt, waar op 5 oktober 1873 een
kleine jongen het levenslicht ziet. Een gebeurtenis, bepalend voor
de lijn van het verhaal. Doch zo ver zijn we nog niet.

Terug in de tijd

Eerst gaan we verder terug in de tijd, en wel naar het jaar 1735.
Op de 26^e maart van dat jaar namelijk wordt te Epe het huwelijk
voltrokken tussen **Jan Tonnis** (Teunis), landbouwer, en **Cornelis-
je Jans** (Aerts?). Geboorteejaar noch leeftijd van beide echtelieden
zijn ons, tot op heden, bekend. Wel weten we dat Jan en zijn Cor-
nelisje gewoond hebben in het Westendorp bij Emst, op de nog

steeds bestaande boerenplaats, de Emsterhof. Deze twee mensen zijn, voor zover we weten, de vroegst bekende voorouders van de familie Van den Breemen. Daarnaast wordt Jan Tonnis genoemd als boerrichter van de boerschap Emst en Westendorp, en wel van Sint Petri 1737 tot Sint Petri 1739. Omstreeks 1760 overlijdt Jan Tonnis op de Emsterhof, de plaats waar ook zijn vrouw al eerder overleden is. Wij danken deze gegevens aan een zgn. 'acte van bekendheid', opgemaakt op 26 mei 1821 ten overstaan van notaris **G.W. van der Feltz** te Epe en tevens burgemeester van deze gemeente, op verzoek van **Hendrik van den Breemen**, kleinzoon van vernoemd echtpaar. Op dat ogenblik woonachtig in Olst had hij deze gegevens waarschijnlijk nodig in verband met zijn voorgenomen huwelijk.

26 mei Acte van bekendheid. by Grevet. Peter Dijkhof, landbouwer; Jacob Gerard, veldwachter; Roelof van den Breemen, dagloner; en Aart Wagenaar, veldwachter, alle vier wonende in het kerspel Epe.

'Acte van bekendheid', zoals opgetekend in het notarisboek

Een gedeelte van deze akte luidt als volgt:

Comparanten Peter Dijkhof, landbouwer, 57 jaar, Jacob Gerard, veldwachter, 58 jaar, Roelof van den Breemen, dagloner, 45 jaar, en Aart Wagenaar, veldwachter, 55 jaar, allen binnen het Ambt Epe opgevoed en thans nog woonachtig, verklaren ...

Dat rekwirants moeder genaamd Aaltje Roelofs, gewoonde hebbende in het kerspel Oen, voor ongeveer vijf en dertig jaar aldaar is overleden – dat dezelfs grootouders van vaders zijde genaamd Jan Teunis en Cornelisje Jans, gewoonde hebbende in het kerspel Epe, op het erf den Emsterhof, aldaar mede zijn overleden; de eerste voor omtrent zestig jaren en laatst gemelde voorbij de zeventig jaren; dat dezelfs grootouders van moeders zijde met name Roelof Lulofs en Jannigje Roelofs gewoonde hebbende kerspel Oene, insgelijks aldaar overleden en wel de grootvader voor circa twee en dertig jaren en de grootmoeder voor ongeveer vijf en veertig jaren. Eindelijk verklaren de comparanten nog dat rekwirant en deszelfs familie in der tijd voor een vasten familienaam hebben aangenomen **Van den Breemen**, naar aanleiding van een boerenerf te Oene 'Den Braam' genaamd, 't welk door rekwirants ouders reeds was be-

woond geweest, waardoor zijn vader bij onderscheidene namen bekend was en wel onder die van **Egbert Jans** en **Egbert Jans op den Braam**. 't Welk evenwel een en dezelfde persoon te kennen gaf... (Een stukje geschiedenis over voornoemde boerderij vindt u op blz. 57.)

Deze **Egbert Jans**, op de 20^e maart van het jaar 1735 geboren te Epe, zes dagen voordat zijn ouders daar in het huwelijk zullen treden, is echter niet het eerste kind van Jan en Cornelisje. Enkele jaren daarvoor, op 7 december 1732 heeft het (dan nog ongehuwde) paar reeds een eerste zoon gekregen. Volgens de aangifte is dit kindje in Oene geboren, waar het eind 1733 ook overlijden zal. Rond de sterfdatum van het kereltje wordt op 28 december 1733 nog een zoon geboren. Beide jongetjes staan ingeschreven onder de naam **Gerrit Jans**. Gegevens, die we zo terloops 'even' lezen en waar een wereld aan gevoelens achter ligt.

Dan wordt de kleine **Egbert** geboren. We mogen aannemen dat hij, gelijk ieder kind, gespeeld heeft op het erf van die oude boerenplaats in het Westendorp en al doende vanzelf vertrouwd geraakt is met geluiden en geuren en de weerkerende regelmaat van het boerenbestaan. Even vertrouwd als met de gedachte, dat zijn leven al niet anders verlopen zal.

En het loopt ook niet zoveel anders, want op 31 februari 1762 wordt in Oene het huwelijk voltrokken tussen **Egbert Jans** en **Aeltjen Roelofs Riphagen**, geboren op 29 juni 1737 als dochter van *Roelof Luloffs Riphagen* en *Jennigje Riks van Suik* en afkomstig uit een oud Oener geslacht. Hier, in Ooster Oene, op de boerderij De Bremen (ook wel De Braam genoemd), komen we Egbert Jans tegen als boer. Het is deze oude plaats, waarvan hij op een gegeven ogenblik de naam zal aannemen. Zo zien we hem in 1792 als **Egbert van den Bremen** in een acte van boedelscheiding van zijn zwager Cornelis Riphagen in Tongeren.

Op 3 juli 1795 wordt de naam van zijn zoon echter weer geschreven als **Jan Egberts van den Bramen**, wanneer deze door het gemeentebestuur van Epe gevorderd wordt om met twee paarden '*het hollandse krijgsvolk na Zwolle te brengen*.'

Onder die naam vinden we hem nog een keer. En wel op 13 juni 1796, als hij opnieuw met een wagen en twee paarden op weg moet om '*te varen naar Zwolle*'.

Met **Jan Egberts van den Bramen** blijven wij vooralsnog in Oene. Daarbij gaan we even terug naar 22 mei 1763, de dag waarop hij

in de kerk aldaar gedoopt wordt als eerste kind van Egbert Jans en Aeltjen Roelofs Riphagen. De boreling heet dan nog **Jan Egberts**. Ook zijn zusjes **Jennigje**, ged. 15-09-1765, **Cornelia**, ged. 27-12-1767, **Reintje**, ged. 12-08-1770 en **Hendrikjen**, ged. 01-06-1773, staan te boek onder de naam **Egberts**, gelijk de twee jongere broers **Roelof**, ged. 16-10-1774 en **Hendrik**, ged. 22-02-1778. Alle kinderen zijn gedoopt in Oene.

Naamsverandering

Eerst op 16 augustus 1812 neemt **Roelof Egberts** officieel de naam **Van den Bremen** aan (*volgens acte getekend door de Maire der Gemeente van Vaassen, Canton Vaassen, Arrondissement Arnhem, Departement van de Boven Yssel*). Een familienaam is een feit.

Een naam echter, die zowel in het verleden als het heden nogal eens 'verbasterd' is in Van de Bremen, Van den Breemen, Van Breem, Van Bremen, enz. Het is heel wel mogelijk dat het dialect hier mede debet aan is.

Een klein voorbeeld in deze is de nog prille liefde in de tweede helft van de vorige eeuw, nu meer dan 43 jaar geleden, toen een *zeune van Jehan van Breamen uut Tongeren* zich verliefde op een *deern-tien uut Zuuk*. Waarop een der vaders reageerde met de opmerking: "*Ik knuppe ze vaste an de toafelpoot.*" Een boutte uitspraak die overigens niet geholpen heeft.

En weer terug naar 1790

Na dit kleine intermezzo gaan wij andermaal terug naar het einde van de 18^e eeuw, en wel naar 16 augustus 1790. Op die dag wordt het huwelijk voltrokken tussen **Jan Egberts van den Bremen** (in het begrafenisboek van de kerk in Oene staat hij vermeld als Jan Egberts op den Braam), landbouwer, oud 27 jaren, en **Willempje Gerrits Proper**, daghuurster, oud 21 jaren, dochter van *Gerrit Jan Proper(s)* en *Aaltje Jans van Putten*. De bruid is, evenals de kersverse bruidegom, geboren en gedoopt in Oene. Jan Egberts zal in datzelfde Oene overlijden op 4 maart 1810. Willempje overleeft haar man ruimschoots en overlijdt 80 jaren oud eveneens in Oene, en wel op 14 augustus 1849.

Het echtpaar heeft in het geheel tien kinderen gekregen, zeven dochters en drie zoons. Alle kinderen zijn geboren in Oene, behalve het vierde kind en tevens de oudste zoon **Egbert Jans**. Volgens sommige papieren zou de kleine Egbert geboren zijn op 28 mei 1795 in Olst, terwijl bij zijn trouwen Oene genoemd wordt als zijn-

de zijn geboorteplaats. Och, alleen het water van de IJssel zat ten slotte maar tussen beide voornoemde plaatsen.

Dat water bleek 26 jaar later in ieder geval niet te diep om in Olst 'de stoepe op te gaan' met **Marrigje de Weerd**. Of was het gewoon de veerman die de bruiloftsgasten van 'disse kante' overvoer...

Laten wij ons in gedachten even aansluiten bij die bruiloftsgasten. Immers, ook Egbert en Marrigje hebben langs de draad van deze geschiedenis meegelopen.

En zo zijn we op 23 februari 1822 dan getuige van het huwelijk van **Egbert Jans van den Bremen** (ook wel Van Breemen en Van Bremen), boerenknecht, geboren op 28-5-1795 te Oene met de 22-jarige **Marrigje Jans** (Margje) **de Weerd**, dienstmeid, geboren te Welsum (Olst) op 18-6-1799, dochter van *Jan Willem de Weerd* en *Ida Hendriks*. Vermoedelijk hebben zowel bruidegom als bruid geënd bij een boer aan de IJsseldijk.

Ook dit huwelijk wordt rijk gezegend met kinderen (twee dochters en zeven zoons). Alle kinderen worden geboren en aangegeven in Olst. En weer zien we, dat geen der kinderen ingeschreven staat onder de juiste naam. Was de ambtenaar in kwestie wellicht niet vaardig genoeg in het schrijven... speelde het dialect misschien een te stevig woordje mee... of was een klein hartversterkertje mogelijk de oorzaak...

Curieus is ook dat **Egbert** op 2 mei 1832, bij het aangeven van zijn op die dag geboren zoon **Jan Willem** op het gemeentehuis te Olst, verklaart niet te kunnen schrijven, terwijl hij tien jaar eerder wel zijn trouwakte tekent, zij het gebrekkig. Bij de geboorteangifte zet hij echter het gebruikelijke kruisje. Het is deze, op 2 mei 1832 te Olst geboren zoon en het vierde kind van Egbert en Marrigje, wiens voetsporen we nu zullen volgen.

Weer een nieuwe generatie

Vernoemd naar zijn grootvader van moederszijde, zal hij door het leven gaan als **Jan Willem van den Breem**. Op 23-12-1862 trouwt hij te Olst met **Janna van den Berg**, geboren te Epe op 15-01-1835. Zij is de dochter van *Lammert van den Berg* en *Aartje Florijn*. Het echtpaar krijgt zeven kinderen, alle zeven geboren en ingeschreven in Epe: **Maria**, geb. 06-03-1863, **Lammert**, geb. 06-03-1864, **Egbertha**, geb. 17-05-1867, **Aaltje**, geb. 06-08-1870, **Willem Jan**, geb. 05-10-1873, **Lubbertha Aleida**, geb. 20-02-1877, en **Johan**, geb. 01-05-1880.

Nu zou ik zelf van alles bij elkaar kunnen zoeken, maar wie kan ik beter citeren dan Bertus van den Bremen, in wat hij heeft opgeschreven over o.a. zijn grootouders. Dichter bij de bron kunnen we tenslotte niet komen en zo lezen we dan:

Jan Willem van den Breem was werkzaam als boerenknecht in Welsum, o.a. bij de hoofdonderwijzer aldaar. Deze had een grote tuin en vermoedelijk heeft Jan Willem daar zijn eerste kennis van het tuinieren opgedaan. Volgens een oud familieverhaal zou hij op de kermis in Oene kennis hebben gekregen aan Janna van den Berg, eveneens 'dienende an de diek'. Zij was opgegroeid in Wissel bij Epe, waar haar vader ook tuinman van beroep was. Haar grootvader was als papiermaker vanuit Renkum naar Epe gekomen. Haar moeder was Aartje Florijn, een familie oorspronkelijk afkomstig uit Eibergen. Ook in deze familie kwamen papiermakers voor.

Janna raakte zwanger en op 23 december 1862 werd het huwelijk op het gemeentehuis in Olst gesloten. De bruidegom wordt ingeschreven als Jan Willem van den Breem, zoon van Egbert van den Breem en Maritje de Weerd. De ouders van de bruid zijn niet aanwezig maar hebben hun toestemming bij volmacht gegeven. De bruidegom is 30 jaar en heeft geen toestemming meer nodig. Zijn moeder, die dan in Terwolde woont is niet bij de plechtigheid aanwezig. (---)

Jan Willem van den Breem Janna ging naar haar ouders in Wissel, maar Jan Willem moest zijn overeenkomst met de boer uitdienen tot 1 mei. Op 6 maart 1863 bevalt Janna ten huize van haar ouders Van den Berg van een dochter die als Maria van den Breem wordt ingeschreven. Vader van den Berg doet aangifte. In de geboortecacte staat vermeld dat de bevalling 'toevallig' is. Dit was gebruikelijk als de moeder beviel in een gemeente waar ze niet stond ingeschreven. Ze stond n.l. in Olst ingeschreven bij haar man. (---)

In 1863 komt Jan Willem terug naar Epe en het jonge echtpaar vestigt zich aan de zgn. Hardenbrink, waar ze tot aan hun dood blijven wonen.

De Hardenbrink was een echte volksbuurt en werd ook wel de Her-

riebrink genoemd wegens de vele snel oploaiende en even snel verdwijnende ruzies. Jan Willem werd in 1871 aangesteld als gemeentelijk nachtwaker, ook wel klepperman genoemd. Dit omdat vaak in de ambtinstructie werd vermeld dat op bepaalde plaatsen en/of uren de aanwezigheid 's nachts bekend moest worden gemaakt door het ratelen van de klepper. (---)

Naast nachtwacht, om de andere nacht, was Jan Willem tuinman. Hij onderhield de tuinen van de 'burgers' van Epe. Maar Jan Willem werd ook wel ingeschakeld voor andere karweitjes. Zo blijkt volgens de gemeenterekening van 1879 dat aan J.W. van den Bremen en G. Schuurman f. 3.— wordt uitbetaald voor het opvissen van een lijk van een drenkeling. Daarvoor hadden ze al f. 1.— gedeclareerd voor het aanschaffen van een dreg. De drenkeling heette 'J. Vis'! Jan Willem tekent als 'J.W. van den Breemen'.

Ook was hij ingeschakeld bij de brandweer. In 1890 wordt hij in een officiële publicatie o.a. genoemd als lid van de Vrijwillige Brandweer die een brandhoorn in zijn bezit heeft. Hij heet dan J. v.d. Breem. In de gemeenteraadsverslagen heet hij altijd J. v.d.Bremen.

Janna van den Berg overlijdt op 05-07-1895. Er komt dan een huishoudster in de persoon van Gerrigje Roelofs, geb. 20-04-1871 te Epe.

Per 01-01-1907 wordt Jan Willem gepensioneerd als nachtwacht, maar lang heeft hij niet van zijn pensioen kunnen genieten; op 03-12-1907 komt hij te overlijden. In de Eper Krant verschijnt een advertentie die het overlijden vermeldt van Jan Willem van den Bremen en die namens de familie is ondertekend door de oudste zoon: L. van den Bremen.

Het huis op de Hardenbrink was eigendom en na het overlijden van Jan Willem wordt het publiek verkocht. De kopers zijn de oudste zoon Lammert en Frederik Das. Zij verkopen het in 1912 aan Dirk Sas, die het weer aan H. Krijt verkoopt.

Omstreeks 1925 komt het huis nog weer in het nieuws als er bij de afbraak in de schoorsteen een pot geld wordt gevonden. Er wordt een café weer opgebouwd dat de toepasselijke naam 'De Oude Pot' draagt.

Waarbij we deze aflevering besluiten met een kleine 'toegevoegde waarde': Toen de oudste zoon, binnen de familie 'Ome Lammert' geheten, hoorde over de gevonden schat in het ouderlijke huis, spoedde hij zich spoorlags naar de koetsierswoning op West-

Raven, waar zijn jongere broer Jan woonde met vrouw en kinders. Achter adem gleeed hij van de fiets. Enigszins bijgekomen kreunde hij helemaal *veraltereerd* (van streek):

"Jan, Jan, ze hep een grote pot geld evonden in ons olde huus!"
Waarop deze laconiek reageerde: "Dät kan nooit van ons ewes weén."

En ik me realiseer wel een erg grote sprong voorwaarts gedaan te hebben. Geen nood: De volgende keer pakken we de draad gewoon weer op. (Wordt vervolgd)

Een beknopte geschiedenis van 'De Bremen'

Opgetekend door Bertus van den Bremen

De boerderij **De Bremen** was ten tijde van **Jan Egberts**, een pachtboerderij. Dit blijkt uit het feit dat op 17-05-1815 bij inzet en op 1 juni 1815 bij toeslag, ten verzoeken van **mevrouw Gerhardina Antonia Dumbar**, weduwe **IJssel de Schepper** in Deventer, door notaris **Tulleken** te Epe, ten huize van **Derk Dalhuizen**, tapper te Oene, worden verkocht de volgende percelen:

Het eerste perceel, bestaat uit een erve **De Braam**, genaamd no. 43, bestaande in:

Een boerenwoning, schuurberg, hof met dezelves hoge en lage landerijen, gelegen 't Kwartier Arnhem, Provincie Gelderland, gemeente Vaasen te Oene zijnde de landerijen de volgende

Een kamp zaayland, het *Breland* genaamd

Een kamp zaayland aldaar het *Stijnenland* genaamd

Een stuk bosch, de *Hoogenkamp*, de *Vorden* en *Klijne Delle* genaamd

Een stuk weiland bij voorgeschreven huis

Een stuk zaayland met bosch, het *Maatje* genaamd

Een stuk zaayland of plaggrond het *Goor* genaamd

Het tweede perceel, een kamp zaayland, de *Groote Kamp* en de *Enk*

Het derde perceel, een kamp bouwland, de *Kuiperskamp*

Het vierde perceel, een kamp hooyland, het *Smeentje* genaamd

Het vijfde perceel, een stuk weyland, de *Scherpe Zomp* genaamd

Het zesde perseel, een stuk weyland, het *Biezenkampje* genaamd

Op verschillende percelen rustten nog zgn. heerlijke rechten, zoals b.v. perceel twee: "belast met twee schepel keurhaver van den Dijkstoel van Veluwen, geschat op 22 stuiver het schepel. Voorts met nog agt schepel, twee spind garst aan het Kapittel van Sint Maarten, geschat op een gulden per schepel." Deze heerlijke rechten werden afgeschaft bij de wet van 1907.

De percelen 1 en 2 (grootte plm. 16 ha) werden gekocht door **Jans van den Beld** voor f. 4.122,-. Deze was in 1832 nog eigenaar, zoals blijkt uit de Kadastrale Atlas van dat jaar.

Op 22-09-1876 wordt in een advertentie in de *Deventer Courant* uit de hand te huur aangeboden: *De Bouwplaats 'Den Breemen'* gelegen onder Oene, bestaande in vruchtbaar wei- en zaailand, ongeveer 7 bunders wei- en hooiland en circa 8 bunders bouwland, te aanvaarden 22 februari 1879. Een eigenaar wordt niet vermeld, gegadigden gelieven zich te 'adresseeren voor 1 oktober e.k. aan de heer W. Wensenk te Epe' (Willem Wensenk was afslager in Epe).

In 1899 is **De Bremen** eigendom van **L.C. baron van der Feltz** te Arnhem, hetgeen blijkt uit een acte waarin hij een jaarlijkse uitgang van 1.666 hectoliter haver ten laste van *Erve den Bremer* onder Oene bij het polderdstrict Veluwe voor f. 50.- 'finaal' afkoopt. Volgens mondelinge inlichtingen in Oene zou de familie Van der Feltz de boerderij omstreeks 1918 hebben verkocht.

De Bremen, Bremensallee 3 te Oene, wordt thans bewoond door W. Tessenmaker.

Aldus opgetekend door Bertus van den Bremen in november 1998

Bronnen:

Wat betreft verantwoordingen verwijs ik naar deel 1 van deze kleine Eper geschiedenis (*Ampt Epe*, nr. 157)

Voor foto 1 (Markt, Epe) verwijs ik naar het boek *Epe toen en nu* door drs. P.P. van der Haak (Van Geyt Productions), 1993

Foto 2 (fam. Stern) is overgenomen uit *Epe in prenten en verhalen*, door J. Gerard, uitgegeven in opdracht van V.O.F. Scholtens boekhandel (BRUNA Epe), 2002

Acte van bekendheid: Notarisboek, Gemeentearchief Epe

Lezingen op De Cannenburgh

Wim van 't Einde

In de maand september organiseerde Ampt Epe in samenwerking met de Stichting Geldersch Landschap/Geldersche Kasteelen een lezingencyclus. Op vier woensdagavonden passeerde een aantal onderwerpen de revue.

De bijeenkomsten werden gehouden in de sfeervolle entourage van de ontvangstzaal van De Cannenburgh en konden rekenen op een goede opkomst. Per avond bezochten tussen de 25 en 60 personen de lezing.

De sprekers wisten de aanwezigen telkens op een goede manier te boeien met hun verhalen.

Zo gaf tijdens de eerste lezing Prof.dr. J.C. Bierens de Haan, het Hoofd Kastelen en Collecties, een duidelijke uiteenzetting over hoe het herstel en onderhoud wordt gefinancierd en wat daar allemaal bij komt kijken.

Tijdens de tweede lezing gaf drs. R. Kemperink een lezing over de bewoners van de adellijke huizen op de Veluwe. Hij gaf in zijn lezing de ontwikkeling weer van vorsten en adel sinds de vroege middeleeuwen en besteedde daarnaast aandacht aan hun behuizing.

Tijdens de derde lezing kwam drs. J. Jas, de conservator van Geldersch Landschap/Geldersche Kasteelen, aan het woord. Zij liep met de aanwezigen door de historie van de bewoners van De Cannenburgh. Haar verhaal wist ze op een prachtige manier te illustreren met de vele schilderijen in de ontvangsthal.

De vierde lezing ging over het prachtige natuurschoon van de Veluwe. De medewerker Communicatie en Marketing van de stichting, de heer K. Dansen, is een verwoed en kundig fotograaf. Tijdens zijn lezing kwamen vele prachtige foto's voorbij van de mooie Veluwe.

Op onze website (www.ampt-epe.nl) kunt u uitvoeriger verslagen van de avonden lezen.

Ampt Epe verwelkomt 400e lid

Wim van 't Einde

Een hartelijk welkom aan ons 400e lid!

Onze vereniging groeit de laatste maanden als kool. Veel mensen weten niet alleen de website te bereiken, maar geven zich ook op als lid.

Toen de vereniging zich op 12 oktober presenteerde op de jaarlijkse Vaassen-reünie, werd opnieuw een mijlpaal bereikt: na enige twijfel besloot het 400e lid zich toch aan te melden. Het bleek de oud-Vaassense Wil Buitenhuis te zijn. Ze werd door de voorzitter van de vereniging

gefeliciteerd met haar aanmelding en ontving uit zijn handen een geschenklidmaatschap tot 1 januari 2008. De oud-Vaassense reageerde verrast op dit onverwachte gebaar.

Ze was niet de enige die zich tijdens de Vaassen-reünie aanmeldde. In totaal meldden zich 30 nieuwe leden aan en een aantal anderen heeft het lidmaatschap nog in beraad. Naar verwachting zullen zich de komende week alsnog een aantal nieuwe leden opgeven, waarmee de vereniging met rasse schreden naar de volgende mijlpaal (450 leden) gaat.

De meeste nieuwe leden kozen voor de bijzondere aanbieding van de vereniging en besloten zich voor € 20,00 te abonneren voor de komende 7 nummers van het blad (tot 1 januari 2008).

Filmavond in Emst

Wim van 't Einde

Op 7 november jl. organiseerde Ampt Epe in De Hezenbrink in Emst een erg goed bezochte filmavond.

Henk Kloezeman vertoonde een aantal films uit zijn verzameling. Hij vertoonde films uit de jaren '70, '80 en begin jaren '90 van de vorige eeuw.

Een kleine honderd aanwezigen haalden bij de beelden hun herinneringen op aan vervlogen tijden. Alhoewel deze jaren nog niet lang geleden lijken, viel het de meeste aanwezigen op dat er sindsdien veel veranderd is. Het wegverkeer veranderde ingrijpend. Niet alleen de auto's werden anders, maar ook de wegen. Door zowel de Hoofdstraat van Epe als de Dorpsstraat van Vaassen reed toen nog verkeer in beide richtingen! Ook herkenden vele aanwezigen mensen uit hun jongere jaren; mensen die emigreerden of Epe verlieten, maar ook mensen die inmiddels gestorven zijn. Maar ook vooral blijde mensen bij een keur van activiteiten, variërend van dorpsavonden, de Emster rijtuigendag, een zeskamp, jaarmarkt en speeltuin. Fijn dat deze herinneringen zo mooi bewaard blijven.

De reis langs de dorpen was ook een reis langs allerlei oude gebouwen. Gebouwen die voor een deel niet meer bestaan. Gebouwen met herinneringen, maar ook met een veranderde omgeving.

De beelden van de oude Burgemeester Van Walsemschool brachten bij veel inwoners van Emst hun jonge jaren en hun lagere-schooltijd weer te binnen.

Een prettige bijkomstigheid was dat we op deze avond weer zes nieuwe leden welkom konden herten. Aan hen: Van harte welkom!

De Dorpsstraat in Vaassen

Winkel van Hans Visser aan de Vaassenseweg tussen Frenz en de Van Walsemschool (gesloopt in 1955)

Inhoudsopgave

Een terug- en een vooruitblik <i>Evert de Jonge</i>	1
Mededelingen en agenda 2007	2
Terugblik op de excursie naar de Veluwe waterwerken <i>Evert de Jonge</i>	4
De Oener kerkgeschiedenis, 1176 tot 2000 (1) <i>J. de Graaf</i>	5
Zomerkampen voor journalisten in 1943 <i>R.E. Taselaar</i>	11
Over de auteur van 'Kerk en kunst': Jan van Zelle	13
Kerk en kunst – De dooptuin in de Grote Kerk van Epe <i>Jan van Zelle</i>	15
Vossenbroek en Den Esschert (3, slot) Aanpak van wateroverlast wordt grensconflict – <i>D. Snieder</i>	23
Stoomzuivelfabriek 'Gelria' te Zuuk <i>Bert Kwakkel</i>	31
Jan van der Wal <i>Bert Kwakkel</i>	37
Vaassens Fanfare Corps <i>Wim Bröcker</i>	41
Reactie op artikel 'Piet Jabaay' (AE 158) <i>Jannes Riphagen</i>	46
Van een kuipersdochter en een koetsier – (2) Een boerenplaats en zijn naam – <i>Lijda van den Bremen-Jonker</i>	47
Een beknopte geschiedenis van 'De Bremen' <i>In 1998 opgetekend door Bertus van den Bremen</i>	56
Lezingen op de Cannenburgh <i>Wim van 't Einde</i>	58
Ampt Epe verwelkomt 400e lid <i>Wim van 't Einde</i>	59
Filmavond in Emst <i>Wim van 't Einde</i>	60

